

ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟ

Δεκέμβριος 2020

ΤΑ ΕΘΙΜΑ, Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΟΥΣ

Ευρώπη Μοσχονά-Μαραγκάκη
Πρόεδρος του Λ.Ε.Α.

Δεκέμβρης 2020. Κι ενώ ο φόβος του Covid-19 επηρεάζει τη ζωή, οριοθετώντας σε πλαίσια ασφυκτικά τη δράση μας, εμείς, σε πείσμα των δυσκολιών ετοιμαζόμαστε να γιορτάσουμε με αισιοδοξία, απλά, και ίσως πιο αληθινά, τις Άγιες Γιορτές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων με την ευχή να ανατείλει το αστέρι των Μάγων και το θάλπος των ακτίνων του να αγγίζει τις καρδιές μας. Και ποιος ξέρει; Ίσως από αυτή τη δοκιμασία να βγούμε πιο δυνατοί, με ενισχυμένες τις ψυχικές αντιστάσεις μας και πιο σοφοί, αφού μας δίδεται η ευκαιρία να διαπιστώσουμε την αξία ή απαξία κάποιων πραγμάτων, πράξεων, συμπεριφορών και επιλογών και να καταλήξουμε σε γόνιμα για το μέλλον συμπεράσματα.

Κάθε χρόνο, τέτοιες μέρες στο Λύκειο Ελληνίδων ετοιμαζόμασταν για μια σειρά από εκδηλώσεις με αναβίωση εθίμων, βασισμένες στην παράδοσή μας. Φέτος θα περιοριστούμε σε ένα αφιέρωμα στο Δωδεκαήμερο, που ετοίμασαν με πολλή αγάπη τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου.

Λέγοντας Δωδεκαήμερο ή Δωδεκάμερο αναφερόμαστε στο χρονικό διάστημα των 12 ημερών, που αρχίζει από την παραμονή των Χριστουγέννων και τελειώνει τα Φώτα (πρωί του Αγιασμού). Το Δωδεκαήμερο είναι γνωστό στους Έλληνες από τα Βυζαντινά χρόνια και σε πολλούς άλλους λαούς ήδη από τον Μεσαίωνα.

Οι ονοματογιορτές ή Αγιογιορτές του Δεκεμβρίου (της Αγίας Βαρβάρας, 4 Δεκεμβρίου, του Αγίου Σάββα, 5 Δεκεμβρίου του Αγίου Νικολάου, 6 Δεκεμβρίου, του Αγίου Σπυρίδωνος, 12 Δεκεμβρίου, της Αγίας Λουκίας, 13 Δεκεμβρίου, του Αγίου Ελευθερίου, 15 Δεκεμβρίου, του Αγίου Διονυσίου, 17 Δεκεμβρίου), όλες και κάθε μια με τη δική της σημασία και το δικό της πανηγυρικό φως, στερεωμένες στην

ελληνική παράδοση συνδεδεμένες με έθιμα πολύμορφα, με γιορταστικό βηματισμό, μας φέρνουν στο Δωδεκαήμερο, με τις γιορτές, τις τόσο όμορφες, τις σχεδόν ονειρικές, που μικροί – μεγάλοι με λαχτάρα, αλλά και νοσταλγία προσμένουμε.

Στην περίοδο του Δωδεκαημέρου, στην καρδιά του χειμώνα, «εν ώρα άκρου χειμώνας», συναντώνται έθιμα ειδωλολατρικά με Χριστιανικά και μεταστοιχειωμένα, περιπλεγμένα στις χειμωνιάτικες τροπές του ήλιου, οδηγούν με αισιοδοξία από το σκοτάδι στο φως. Από τον βαθύ χειμώνα με το πολύωρο σκοτάδι στην Άνοιξη τη φωτεινή. Από την κοιμισμένη φύση στην αναβλάστηση... στη Χαρά, στη Ζωή.

Τα έθιμα αυτά είναι ποικίλα. Γεννώνται από κάποια κοινή ανθρώπινη ανάγκη. Διαμορφώνονται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (τόπος, κλίμα, οικονομία, φόβος, πεποιθήσεις, ανάγκες) και αναφέρονται σε μικρές ή μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Τα έθιμα, αμέτρητα, ωςάν μαγικά, καθρεφτίζουν τον φόβο και την αγωνία του ανθρώπου μπροστά στις άγνωστες δυνάμεις, που ρυθμίζουν τη ζωή του. Παράλληλα όμως τα διακρίνει η πρακτικότητα, η ποικιλία και η μεταβλητότητα. Με το διάβα του χρόνου και την πρόοδο στον υλικό-τεχνολογικό τομέα πολλά έθιμα εξαφανίζονται, όπως π. χ. τα σχετικά με τη σπορά. Άλλα διατηρούνται, αν και έχει ξεχαστεί η αιτία, που τα γέννησε όπως π.χ. οι Καλικάντζαροι, και άλλα δημιουργούνται αδιάκοπα, όπως η τούρτα γενεθλίων, τα δώρα, τα γενέθλια.

Τα έθιμα ανταποκρίνονται στην ανάγκη του ανθρώπου για επιβίωση, και εξασφαλίζουν τη συνέχεια από γενιά σε γενιά και τη σύνδεσή του με άλλους ανθρώπους μέσα στην κοινωνική ομάδα, στην οποία ανήκουν, την ταύτιση με τον γύρω κόσμο, την αρμονική σχέση με τον κύκλο των εποχών, με τον κύκλο της ζωής, με τη φύση, την οποία ο άνθρωπος αισθανόταν ως τροφό, ως μάνα, αλλά και ως εχθρό.

Πολλές πράξεις του ανθρώπου, που μαρτυρούν τη σχέση αυτή, εθιμικά επαναλαμβανόμενες, απέβησαν έθιμα, που τηρήθηκαν με θρησκευτική ευλάβεια και πολλά επιβιώνουν ως σήμερα, περιβεβλημένα με την αχλύ μιας ιδιαίτερης γοητείας, που κάνει μικρούς και μεγάλους να θέλουν να τα ζήσουν πάλι και πάλι.

Αυτά τα έθιμα στο σύνολό τους είναι μέρος της κουλτούρας και της παράδοσης κάθε λαού. Κάποια είναι κοινά σε λαούς με πολιτιστική συγγένεια και επιδράσεις. Μοιρασμένα δε στη διάρκεια του έτους, περιπλεγμένα στον ιστό του εκκλησιαστικού εορτολογίου, της εργασίας, των διαβατηρίων στιγμών (γέννηση, βάφτιση, θάνατος) των ιστορικών συγκυριών, αποτελούν ιδιαίτερους κύκλους θεματικούς. Έτσι έχουμε π. χ. τα έθιμα του Δωδεκαημέρου, του Πάσχα, της Αποκριάς, του τρύγου της ξενιτειάς, έθιμα για κάθε εκδήλωση της ζωής, τα οποία τελούμενα στοχεύουν σε κάποιο αποτέλεσμα.

Τα έθιμα του Δωδεκαημέρου, που μας ενδιαφέρουν, είναι πολλά και ποικίλα από τόπο σε τόπο ακόμα και από χώρα σε χώρα και τελούμενα στοχεύουν στο να φύγουν οι άνθρωποι από το σκοτάδι του χειμώνα και να χαρούν την Άνοιξη, που το πλησίασμα της μαρτυρά η θαλερή νεροκρεμμύδα. Το Χριστουγεννιάτικο δένδρο, οι πολύχρωμοι φωτισμοί, η αναμμένη φωτιά, το κυνηγητό των Καλικάντζαρων, ο στολισμός της Αγιοβασιλίτσας είναι μέσα για να οδηγηθεί ο άνθρωπος από τον φόβο του σκοταδιού στο φως. Με πράξεις συμβολικές επιδιώκεται να εξασφαλισθεί η ευτυχία για τη νέα χρονιά. Τα κάλαντα, οι ευχές, τα δώρα, οι μποναμάδες, τα τυχερά

παιχνίδια, το κυνηγητό της τύχης, οι βασιλόπιτες, το φλουρί, επιστρατεύονται για το σκοπό τούτο.

Με τα έθιμα επιδιώκεται η τόνωση του θρησκευτικού και οικογενειακού αισθήματος και η εξ αυτών γαλήνη και σιγουριά στη ζωή, πράγματα, που εξασφαλίζονται και ενισχύονται με τις οικογενειακές συνάξεις και σπιτικές τελετές, όπως το πάντρεμα της φωτιάς, το κόψιμο της κουλούρας, η βασιλόπιτα, και τα ιδιαίτερα φαγητά.

Σήμερα οι λόγοι, τα αίτια, που οδήγησαν στη γέννηση των εθίμων αυτών, έχουν εκλείψει. Όμως πολλά από αυτά, ατόφια ή παραλλαγμένα, επιζούν στη σύγχρονη εποχή. Ο μεγάλος μας λαογράφος Δημήτριος Λουκάτος επισημαίνει σχετικά: «Χρειάζεται να ξέρουμε και να περιγράψουμε με αγάπη τα παλιά έθιμα μας, γιατί έτσι δενόμαστε περισσότερο με το Έθνος και την ιστορία του. Και όταν το έθιμο είναι ευχάριστο (σπιτικό, ανθρώπινο, καλλιτεχνικό) μας δίνει χαρά και το συνεχίζουμε. Ιδιαίτερα για τις νεότερες γενιές έχουμε χρέος εμείς οι παλιότεροι, να κάνουμε τις περιγραφές αυτές, ώστε να ενημερώνονται, να αγαπούν και να ξαναζωντανεύουν με γνώση τα πατροπαράδοτα».

Εμείς στο Λύκειο των Ελληνίδων συμφωνούμε με την άποψη αυτή, και γι' αυτό, στα πλαίσια του έργου μας, που αφορά και στη συντήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, με σεβασμό στην παράδοση, ασχολούμαστε με τα έθιμά μας, τη συντήρηση, προβολή και διάδοσή τους.

Ακολουθεί αναφορά σε έθιμα του Δωδεκαήμερου από μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Λ.Ε.Α.

Βιβλιογραφία:

1. Στίλπον Κυριακίδης, *Ελληνική Λαογραφία, Μέρος 2^ο, Μνημεία του Λόγου, 1963.*
2. Νικόλαος Πολίτης *Παραδόσεις Β', Περιοδικό Εστία, τόμος ΚΖ', Αθήνα 1889.*
3. Δημήτριος Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα, 1978.*
4. Γαλλοπούλου, Μ. Δ. Δρακοπούλου, Α. Καζολέα, Δ. Καμπάνη-Δετζώρτζη,
5. Α. Κάσδαγλη, Ε. Κεσίσογλου, Α. Σιδέρη, Μ. Χαλκιοπούλου, *Ελληνικός Λαϊκός Πολιτισμός.*
6. Άλκη Κυριακίδου Νέστορος, *Οι Δώδεκα μήνες, Τα Λαογραφικά, Εκδ. Μαλιάρης, 1982.*
7. Δημήτριος Λουκάτος, *Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών, Εκδ. Φιλιππότη, 1980.*
8. Δημήτριος Λουκάτος, *Συμπληρωματικά του Χειμώνα και της Άνοιξης, Εκδ. Φιλιππότη, 1985.*
9. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα.

ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΡΑΜΑΔΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ.

Χρύσα Κοσμάτου
Γραμματέας Λ.Ε.Α.

Πολλά είναι τα έθιμα, που σχετίζονται με τις τρεις μεγάλες γιορτές, Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά και Φώτα. Τα έθιμα αυτά στην Κεφαλονίτικη παράδοση διακρίνονται για την ποικιλία και την ομορφιά τους, έχουν χαρακτήρα ιδιαίτερο, ταιριαστό με τη φύση και την κουλτούρα του νησιού, όπως διαμορφώθηκε κάτω από ποικίλες ιστορικές, οικονομικές, γενικά πολιτισμικές συνθήκες.

Σταχυολογούμε από αυτά κάποια χαρακτηριστικά, αφού επισημάνουμε, ότι κάθε μία από τις μεγάλες γιορτές του Δωδεκαήμερου έχει τα δικά της έθιμα.

Παλιά, όταν το σκοτάδι προκαλούσε φόβο και γεννούσε όντα δαιμονικά, επικίνδυνα για τον άνθρωπο, όπως οι καλικάντζαροι, οι λυκάνθρωποι, οι δράκοντες, οι μάγισσες, όταν η φωτιά, η θαλπωρή της εστίας, σκόρπιζε τον φόβο και τον κίνδυνο, ο άνθρωπος με σωρεία εθιμικών πράξεων επεδίωκε την έξοδο προς το φως, προς την σωτηρία.

Πολλές από τις εθιμικές αυτές πράξεις έχουν πια χαθεί κάτω από το πέλημα του τεχνολογικού κυρίως πολιτισμού και των λοιπών πολιτιστικών μεταβολών. Τα έθιμα αυτά, οι ηλικιωμένοι τα νοσταλγούν και οι νεότεροι τα αναζητούν στα βιβλία των λαογράφων και στις διηγήσεις των παλιών. Αυτή η αναζήτηση ανοίγει μια χαραμάδα στο χρόνο από όπου μπορούμε να ρίξουμε μια ματιά στο τότε...

Παραμονή Χριστουγέννων με το Δεκεμβριανό σκοτάδι βαθύ και όντα δαιμονικά, όπως οι καλικάντζαροι, να караδοκούν να μπουν στα σπίτια για να κάνουν κακό, οι νοικοκυραίοι άναβαν τη φωτιά, που έπρεπε να μη σβήσει ως του Αγιασμού και με δαυλί αναμμένο-κάρβουνο έγραφαν σταυρούς σε πόρτες και παράθυρα που κρατούσαν μακριά τις σκοτεινές δυνάμεις.

Το άναμμα της φωτιάς γινόταν στην εστία, τελετουργικά τόσο στην Κεφαλονιά όσο και στα άλλα Επτάνησα. Η εστιακή αυτή τελετή είναι γνωστή ως βάφτισμα της φωτιάς ή πάντρεμα της φωτιάς ή σπάσιμο της κουλούρας.

Την παραμονή των Χριστουγέννων από παλιά, μετά τη δύση του ηλίου, παρέες παιδιών, με τρίγωνα και σοναμέντα (φυσαρμόνικες) και κομπανίες ενηλίκων με κιθάρες, βιολιά και μαντολίνα έβγαιναν στους δρόμους και σε κάθε σπίτι, σε κάθε μαγαζί, έλεγαν τα κάλαντα ώρες πολλές μέχρι τα ξημερώματα. Τότε οι πόρτες άνοιγαν διάπλατα και καλοσυγυρισμένες νοικοκυρές πρόσφεραν στους καλλίφωνους καλαντιστές σύκα, καρύδια, γλυκίσματα και κάποιο φιλοδώρημα. Η σύγκριση με ό,τι γίνεται σήμερα σίγουρα θα μας οδηγούσε σε επωφελή για την επιβίωση των εθίμων συμπεράσματα. Η προσέλευση των χριστιανών στις εκκλησιές ανήμερα της μεγάλης Γιορτής για την λειτουργία των Χριστουγέννων, που γινόταν με μεγαλοπρέπεια και με χαρούμενο «διπλοκάμπανο» την ώρα που ο ιερέας έλεγε το «Χριστός γεννάται...», ήταν πάνδημη. Στην εκκλησιά πήγαινε όλη η οικογένεια, μικροί και μεγάλοι, με τα καλά τους φορέματα και τη μάντσια (μυοναμά) για το δεξιό ψάλτη.

Ιδιαίτερα ήταν τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς με ξεχωριστή σημειολογία, προσαρμοσμένα στη μετάβαση από τον παλιό στο νέο χρόνο που όλοι ευχόντουσαν να είναι καλός. Αυτό το καλό επεδίωκαν με διάφορες πράξεις και εκδηλώσεις που απέβησαν εθιμικές και τις περισσότερες παρέσυρε τώρα πια ο χρόνος στην αφάνεια.

Παραμονή Πρωτοχρονιάς στο Αργοστόλι. Στην Αγορά, στους δρόμους, μπροστά από κάθε μαγαζί, τάβλες με παστέλι, και στο Λιθόστρωτο (Μπουλεβάρι), τραπέζια με λοταρίες, όπου ο πελάτης δοκίμαζε την τύχη του. Κοσμοπλημμύρα παντού και παντού ελατόκλαρα στολισμένα με μπαμπάκι που λες και έφερναν τα χιόνια από την κορυφή του Αίνου, μυρσίνες και ασκινοκάρες, που τις πουλούσαν οι χωρικοί. Το πράσινο, οι πρασινάδες αυτές, ήταν από τα πολύ παλιά χρόνια απαραίτητος διάκοσμος για τις γιορτές του χρόνου στην Κεφαλονιά πολύ πριν φτάσει το χριστουγεννιάτικο δέντρο. Σαν έφθανε το μεσημέρι της τελευταίας μέρας του χρόνου, οι καμπάνες των εκκλησιών όλες σήμαιναν πανηγυρικά και οι Κεφαλονίτες σε κλίμα εγκαρδιότητας αντάλλασσαν ευχές όπως:

«Καλή σου αποκοπή
Καλός σου Άη- Βασίλης
Καλός μας χρόνος!»

Το βράδυ της παραμονής-έθιμο θορυβώδες, που κρατούσε από τα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια και θύμιζε Βενετία, γινόταν στο Λιθόστρωτο. Ο κόσμος όλος συγκεντρωνόταν στο Μπουλεβάρι, όπου για να αποχαιρετήσουνε το χρόνο που έφευγε προκαλούσαν θόρυβο με «σφυρίγματα, τριζόνια, κόρνους, σιδερικά», ενώ οι μπάντες της μουσικής με ρυθμούς εορταστικούς και χαρούμενα εμβατήρια πήγαιναν από τη μία στην άλλη άκρη του Λιθοστρώτου και οι νέοι κυρίως χαριεντίζονταν εξακοντίζοντας με κομπσούς ψεκαστίρες κολόνιες ο ένας στον άλλον. Είναι αλήθεια ότι το έθιμο αυτό επιζεί ως σήμερα αλλά ως απλή σκιώδης αποτύπωση του παλιού που η επιτυχία του οφειλόταν στον παλλαϊκό του χαρακτήρα και τον μέγα αγερμό που προκαλούσε αναστάτωση στην πόλη.

Γυρίζοντας εκείνο το βράδυ πάντως στο σπίτι, όλοι ευτυχισμένοι με την οικογένεια μαζεμένη γύρω απ' το τραπέζι, απολάμβαναν τα παραδοσιακά φαγητά και για επιδόρπιο τις τηγανίτες πασπαλισμένες με μέλι και ζάχαρη. Θηρευτές δε της καλοτυχίας έκλειναν τη βραδιά με το έθιμο της τράπουλας. Έπαιζαν οι μεγάλοι μα έπαιζαν κοντά τους και οι μικροί, έτσι για το καλό του χρόνου. Για αρκετούς ο τζόγος αυτός, ας τον πούμε επετειακό, συνεχιζόταν και την άλλη μέρα, αλλά όχι κάθε μέρα...

Με το ξημέρωμα της Πρωτοχρονιάς η πόλη ξυπνούσε από τις μπάντες της μουσικής, που, περνώντας από σπίτι σε σπίτι, παίζανε κομμάτια γνωστά και αγαπημένα και το ρεφρέν των καλάντων και παίρνανε τον μποναμά τους (μάντσια), που πρόθυμα όλοι πρόσφεραν. Όπως ο Άγιος Βασίλης έφτανε με δώρα, έτσι και κάθε γονιός, παππούς και νονός την ημέρα αυτή, σαν άλλος Άγιος Βασίλης, έδινε δώρα και χρήματα στο παιδί, στο βαφτιστήρι, στο εγγόνι του. Μποναμά η νοικοκυρά έδινε και στο παιδί, που συμφωνημένα από πριν πήγαινε νωρίς στο σπίτι και έκανε ποδαρικό. Με την κοινωνική λειτουργία του μποναμά και την ανταλλαγή δώρων είναι συγγενικό ένα έθιμο πρωτότυπο και ιδιαίτερο που γινόταν ανήμερα της Πρωτοχρονιάς στο Αργοστόλι παλιά πολύ, όταν στην κοινωνία ήταν ακόμη διακριτές οι τάξεις. Οι εύποροι και οι πλούσιοι είχαν τη δυνατότητα αγοράς και προσφοράς

δώρων. Οι πολύ φτωχοί όχι. Τότε λοιπόν στα χωριά και στο Αργοστόλι μικροδουλευτάδες και φτωχοί και όσοι είπαν τα κάλαντα και δεν πήραν αμοιβή, συνήθιζαν να γυρίζουν όλο το πρωί της Πρωτοχρονιάς κρατώντας δίσκο μέσα στον οποίο είχαν ένα πορτοκάλι στολισμένο με πρόκες γαρύφαλλο. Αυτό, όπως λέει ο Δημήτριος Λουκάτος, ήταν μέσο αξιοπρεπούς επαιτείας. Ο φτωχός Κεφαλονίτης πρόσφερε το πορτοκάλι στον «αφέντη» ως δώρο, ευχόμενος «Χρόνια πολλά». Εκείνος του έδινε «μποναμά», ανταπέδιδε την ευχή και επέστρεφε το πορτοκάλι, το οποίο φτωχός διαδοχικά προσέφερε και σε άλλους.

Την ίδια μέρα στα χωριά, παιδιά κυρίως, πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι και έδιναν «στις καλοχτενισμένες νοικοκυρές» την Αγιοβασιλίτσα της χρονιάς. Η Αγιοβασιλίτσα για τον απλό άνθρωπο τότε ήταν κάτι σαν το ρολόι του χρόνου, Καταπράσινη το Χειμώνα προμηνούσε την Άνοιξη. Σιγά-σιγά έχανε τα φύλλα της και το Καλοκαίρι έμενε ξερός βολβός, που με τις πρώτες βροχές έπαιρνε ζωή ξανά.

Το Δωδεκαήμερο, όπως γνωρίζουμε, κλείνει το τρίήμερο της γιορτής των νερών, δηλαδή η ημέρα του Αγιασμού (5 Ιανουαρίου), των Θεοφανείων ή Φώτων (6 Ιανουαρίου) και του Αη-Γιάννη (7 Ιανουαρίου). Το νερό έχει δύναμη γονιμοποιό, ζωογόνο αλλά και καθαρτήριο, Ο Αγιασμός είναι πράξη καθαριού, που αποδιώχνει τις κακές δυνάμεις. «Άγιασαν τα νερά, πάνε τα παγανά», λέει ο λαός. Την ημέρα του Αγιασμού, βαθιά χαράματα γινόταν (και εξακολουθεί να γίνεται, όπου και όσο γίνεται) η ακολουθία του Αγιασμού, κατά την οποία με βρεχτήρα, αγιαστούρα, ειδικά κατασκευασμένη από χλοερές πρασινάδες και βιολέτες του αγρού, οι παπάδες βάπτιζαν με απότομο εξακοντισμό του νερού, λέει ο Δημήτριος Λουκάτος.

Η μέρα του Αγιασμού ήταν νηστεία. Οι νοικοκυρές καθάριζαν το σπιτικό τους με ιδιαίτερη επιμέλεια, ετοίμαζαν για φαγητό «τσιγαρίδια» και για γλυκό τηγανίτες πασπαλισμένες με ζάχαρη, μέλι, σταφίδες, σπόρους ροδιού και σουσάμι και περίμεναν τον παπά με την αγιαστούρα και το παπαδοπαίδι με το χάλκινο σικλάκι, που είχε μέσα τον αγιασμό. Ο παπάς ράντιζε το σπίτι ψάλλοντας το «Εν Ιορδάνη...» Κάποιες φορές οι παπάδες δεν πρόφταναν να πάνε σε όλα τα σπίτια. Μα για τούτο υπήρξε θεραπεία. Παιδιά με σικλάκι ή «πιγκιόνι» γεμάτο αγιασμό γύριζαν και άγιαζαν επίσημα με ένα ματσάκι μυρσίνες σαν αγιαστούρα ψάλλοντας το «Εν Ιορδάνη...». Τα ίδια παιδιά το βράδυ γύριζαν και έλεγαν τα κάλαντα των Φώτων, που στις μέρες μας τείνουν να εκλείψουν εντελώς.

Η μέρα των Θεοφανείων ήταν μεγάλη γιορτή. Ολόφωτες οι εκκλησιές, στολισμένες με πρασινάδες και στο κέντρο, εμπρός στο ιερό, το πάρκο της Βάφτισης, το οποίο παπάδες και επίτροποι έφτιαχναν με ιδιαίτερη επιμέλεια και διάθεση συναγωνιστική αλλά και ανταγωνιστική ανάμεσα στις ενορίες. Πραγματική αναπαράσταση της θαλαρής φύσης με φοινικόκλαρα, λιόκλαρα, μυρσίνες, βιολέτες και «μούσκλα», με τον Ιορδάνη ποταμό και τα περιστέρια. Τούτη τη μέρα κανένας ενορίτης δεν έμενε στο σπίτι. Όλοι στη Βάφτιση, αφού γινότανε στις εκκλησιές κατά ενορία, συνεχιζότανε στη θάλασσα και αυτό όχι τυχαία. Δεν έφτανε ν' αγιαστούν τα γλυκά νερά, έπρεπε να γαληνέψουν και οι θάλασσες που βάσταγαν στην υγρή αγκαλιά τους εκατοντάδες Κεφαλονίτες ναυτικούς, πατεράδες, συζύγους, αδελφούς, γιους, φίλους, συντοπίτες και για να γίνει αυτό έπρεπε να πέσει ο σταυρός στη θάλασσα, ν' αγιαστούν τα νερά, να ταξιδέψουν καλύτερα τα καράβια. Στο Αργοστόλι

η Βάφτιση, που γινότανε στην εκκλησία της Σισσιώτισσας, ολοκληρωνόταν στη γέφυρα De Bosset (στον Πόντε), όπου στήνονταν ειδική εξέδρα. Κοσμοπλημμύρα στην παραλία, στη γέφυρα μπάντες με μουσικές, βάρκες και καΐκια στη θάλασσα και βουτηχτάδες έτοιμοι να βουτήξουν για να πιάσουν το Σταυρό. Το πάρκο ο κόσμος το ένιωθε κάπως καθαγιασμένο και αυτό, γι' αυτό, αμέσως μετά την Βάφτιση, εφορμούσαν οι πιστοί να πάρουν κάποια πρασινάδα για φυλαχτό. Αγιασμένοι και φωτισμένοι επέστρεφαν στο σπίτι για το οικογενειακό τραπέζι, στο οποίο την πρώτη θέση είχε το ψωμί της ημέρας, η «Φωτίτσα».

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αναφορά στα έθιμα του Δωδεκαήμερου αναφέρω μια δοξασία σχετική με τα Φώτα: Παλιά πίστευαν ότι τη νύχτα του Αγιασμού προς τα Φώτα για ελαχιστότατο χρόνο άνοιγαν οι ουρανοί και φαινότανε ο Ιορδάνης ποταμός. Όποιος το έβλεπε αυτό το θαύμα και προλάβαινε να κάνει μια ευχή, αυτή έπιανε.

Εύχομαι να ανοίξουν οι ουρανοί και φέτος και η ευχή, που καθένας θα κάνει, να γίνει πραγματικότητα.

Βιβλιογραφία:

1. Άλκη Κυριακίδου Νέστορος, *Λαογραφικά Μελετήματα*, Έκδ. Νέα Σύνορα, 1990
2. Άλκη Κυριακίδου Νέστορος, *Οι Δώδεκα Μήνες*, Έκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία, 1992
3. Δ. Σ. Λουκάτος, *Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών*, Έκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1977
4. Γ. Μέγας, *Ελληνικά Εορταί και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας*, Αθήνα, 1976

«ΝΑ ΤΑ ΠΟΥΜΕ;»

(Μια σύντομη αναφορά στα κεφαλονίτικα κάλαντα)

Βαρτελάτου Πατρούλα
Έφορος Χορού του Λ.Ε.Α.

Διανύουμε τις τελευταίες ημέρες μιας διαφορετικής, ιδιαίτερα δύσκολης χρονιάς. Μιας χρονιάς που άλλαξε τα δεδομένα μας, ανέτρεψε τις ισορροπίες μας, μας ανάγκασε να επαναπροσδιορίσουμε τη σχέση με τον εαυτό μας και τους άλλους. Ίσως, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, νιώθουμε την ανάγκη να «ξορκίσουμε» το κακό, να λυτρωθούμε από τη βαθιά δοκιμασία που βιώνουμε. Με το βλέμμα, λοιπόν, στραμμένο στις Άγιες και Φωτεινές ημέρες που έρχονται, είναι, θεωρώ, επιτακτική ανάγκη να αναζητήσουμε στα λαϊκά μας έθιμα όλα εκείνα τα στοιχεία, τις συμβολικές λέξεις και πράξεις που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της ευτυχίας και της καλοτυχίας για τη νέα χρονιά. Στη λαογραφία, βιβλιογραφικά, όλες αυτές οι λέξεις και πράξεις, βρίσκονται συγκεντρωμένες στο λήμμα «ευετηριακά» έθιμα (έθιμα δηλαδή που στοχεύουν στην εξασφάλιση της ευετηρίας, της καλοχρονιάς). Εντοπίζονται στην περίοδο του Δωδεκαημέρου, το διάστημα δηλαδή που μεσολαβεί ανάμεσα στα Χριστούγεννα και στα Φώτα. Στα «ευετηριακά» έθιμα ανήκουν και τα κάλαντα.

Στους ελληνικούς τόπους, αλλά και στην πατρίδα μας την Κεφαλονιά, κάλαντα τραγουδούσαν και τραγουδούν κυρίως τα παιδιά, τις παραμονές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων. Σε παλαιότερες εποχές όμως, φαίνεται πως -στα χωριά τουλάχιστον- δεν τραγουδούσαν και τις τρεις παραμονές, αλλά μόνο τη μία. Σιγά-σιγά το έθιμο επεκτάθηκε και στις τρεις γιορτές. Η λέξη κάλαντα προέρχεται από τη λέξη «calendae», που σημαίνει την πρώτη του μήνα. Τα κάλαντα, όπως αναφέρει ο Νικόλαος Πολίτης, ανήκουν στην κατηγορία των «παιδικών ασμάτων». Είναι τραγούδια «αγυρτικά», που τα τραγουδούν συνήθως τα παιδιά, γυρνώντας από σπίτι σε σπίτι, σε μικρές ομάδες (αγερμός ή αγυρμός) και ιδίως σε ενάρξεις σημαντικών χρονικών περιόδων, όπως είναι τα Χριστούγεννα και η Πρωτοχρονιά. Στο μεγαλύτερο μέρος τους απαρτίζονται από «παινέματα», ευχές δηλαδή, που απευθύνονται κατά κύριο λόγο στο νοικοκύρη του σπιτιού και στα παιδιά του.

Τα κεφαλονίτικα κάλαντα, που τα ψάλλουν στις πόλεις και στα χωριά της Κεφαλονιάς με περισσή αρμονία και διάρκεια, παρουσιάζουν αρκετές παραλλαγές. Πιο συγκεκριμένα, την παραμονή των Χριστουγέννων, τα παιδιά έβγαιναν αποβραδís -ποτέ το πρωί, όπως γίνεται σήμερα - και «έλεγαν» τα «Χριστούγεννα» στα σπίτια και στα μαγαζιά με το τρίγωνο και με ένα σοναμέντο (φουσαρμόνικα). Χτυπούσαν την κάθε πόρτα, κρατώντας το φαναράκι της νύχτας και αφού ευγενικά ρωτούσαν: «Να τα πούμε;», άρχιζαν να αφηγούνται το γεγονός της ημέρας πάνω στο μουσικό ρυθμό των αιώνων. Μάλιστα, για τον κόπο τους, αρχικά, οι μικροί καλαντιστές αμείβονταν με το εθιμικό φιλοδώρημα (καρπούς για την καλή σοδειά, γλυκούδια για την ευτυχία και νομίσματα για τον πλούτο). Στην πορεία όμως, το φιλοδώρημα έγινε καθαρά χρηματικό (μπουναμάς). Έβγαιναν και μεγάλοι και τα «έλεγαν» με τη συνοδεία της κιθάρας, του βιολιού και του μαντολίνου τους, γυρίζοντας όλη νύχτα στα σπίτια. Στα μάτια όλων και

ιδιαίτερα των μικρών παιδιών φάνταζαν θαυμαστοί με τις μελωδικές τους ικανότητες και με την ταιριασμένη μουσική οργανοπαιξία τους.

Καλησπéριζαν, λοιπόν, τους νοικοκύρηδες με τα παρακάτω λόγια:

Καλήν εσπέραν άρχοντες, ας είναι ορισμός σας

Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ'αρχοντικό σας.

Χριστός γεννάται σήμεραν εν Βηθλεέμ τη πόλη

Οι ουρανοί αγάλλονται χαίρεται η φύσις όλη.

Εν τω σπηλαίω τίκεται, εν φάτνη των αλόγων

Ο Βασιλεύς των Ουρανών και ποιητής των όλων.

Σ'αυτό το σπίτι που'ρθαμε πέτρα να μη ραΐσει

Κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει.

Να ζήσει χρόνια εκατό και να τα ξεπεράσει

Ν'ασπρίσουν τα μαλλάκια του να γίνουν σαν μετάξι.

Μάλιστα, οι μεγάλοι κανόνιζαν να ξημερωθούν στην Επισκοπή, στο σπίτι του Δεσπότη. Εκεί, Του τραγουδούσαν:

Εύπνα Πανιερώτατε, να πας στην Εκκλησία,

Που σε προσμένουν οι Άγγελοι, ν' αρχίσεις Λειτουργία.

Ας έλθουμε τώρα στα πρωτοχρονιάτικα κάλαντα,τα οποία στο νησί μας παρουσιάζουν αρκετές παραλλαγές. Στο Αργοστόλι, μικροί και μεγάλοι, «να ξημερώνει τ' Άη-Βασιλείου», έβγαιναν στους δρόμους και έμεναν ως αργά τη νύχτα «λέγοντας» επαίνους (κομπλιμέντα) στους αφεντάδες ή στους νοικοκυραίους του τόπου. Στις πόλεις «έλεγαν» τη γνωστή σύνθεση:

Πάλιν ακούσατε άρχοντες, πάλιν να σας ειπούμε,

ότι και αύριο εστί ανάγκη να χαρούμε.

Και να πανηγυρίζομεν περιτομήν Κυρίου

την εορτή του μάκαρος Μεγάλου Βασιλείου

κάνω, λοιπόν, αρχή καλή επαίνους να συνθέσω

τον Άγιο Βασίλειο δια να επαινέσω.

*Να σας ειπώ τα θαύματα που έκανε Εαυτός του
με του Θεού τη δύναμη που ήταν βοηθός του.*

Τα «παινέματα» των καλανταδόρων ήταν πολλά, καθώς πολλές φορές για να ικανοποιήσουν το σπιτονοικοκύρη δεν παρέλειπαν,, στο τέλος τα αναγκαία επαινετικά λόγια, ώστε να αποσπάσουν ένα γενναίο φιλοδώρημα...

*Σ' αυτό το σπίτι πού ρθαμε πέτρα να μη ραΐσει
και ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει*

*Να ζήσει χρόνια εκατό και να ξεπεράσει
ν'ασπρίσουν τα μαλλάκια του, να γίνουν σαν μπαμπάκι*

.....

*Με τρία γράμματα χρυσά γράφεται τ'όνομά σου
Γερασιμάκη αφέντη μου, καλησπερίσματά σου*

*Χρόνια πολλά να χαίρεστε πάντα ευτυχισμένοι
σωματικά και ψυχικά να είστε πλουτισμένοι*

Στο σημείο αυτό, αξίζει ναγίνει αναφορά και στο αγροτικό Κεφαλονίτικο τραγούδι του Άη-Βασίλη, όπως το λένε στην Ανωγή της Παλικής:

-Αρχιμηνιά και αρχιχροιά κι αρχή του Γεναρίου

Κι αύριο ξημερώνεται του Αγίου Βασιλείου

Άη Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία / βαστάει κρίθινο ψωμί και μια χεριά ραπάνια

Που προσφαΐζει το ψωμί και τρώει τα ραπάνια.

-Βασίλη, πούθεν έρκεσαι,, Βασίλη που πηγαίνεις;

-Από το σπίτι μ'έρκομαι και στο σχολειό μου πάω.

-Βασίλη, αν ξέρεις γράμματα, πες μας τ'αλφαβητάρι.

Εκούμπησε στο ζύλο του να πει τα'αλφαβητάρι,

Το ζύλο του ήτανε ξερό, χλωρούς βλαστούς επέτα

Κι απάνου στους χλωρούς βλαστούς καρκαριώνται

Όχι περδίκια μοναχά, αλλά και περιστέρια.

Και όλες οι παραλλαγές τελειώνουν με τα ιδιότυπα επτανησιακά:

*Εκοίταζα στον ουρανό και είδα σταυρό στη μέση
και απ' όλα τα ονόματα Σπυράγγελος μ'αρέσει.*

Και πάλι εματακόιταξα κι είδα ' να-δυό στεφάνια

Και με το καληνύχτισμα, καλά σας Θεοφάνια.

Έχουν όμως και ειδικές ευχές, μαζί με τους επαίνους, για κάθε περίπτωση. Στις ώριμες κοπέλες λένε:

-Το νέο έτος εύχομαι, ωραία δεσποσύνη,

Να σου χαρίσει το γαμπρό και τη...συζυγούνη.

Αν ήταν κανείς ο ταξιδεμένος του σπιτιού έλεγαν:

Καληώρα εδώ, καληώρα εκεί, καληώρα σ'άλλη χώρα

Καληώρα και του Πίπη μας, όθεν κι αν είναι τώρα!

Στα χωριά συνήθιζαν να λένε:

Δώσε μας και τον κόκκορο, δώσε μας και την κότα

Δώσε μας και τον μποναμά, να πάμε σ'άλλη πόρτα.

Τέλος, ακολουθούσε η ευγενική απαίτηση της αμοιβής:

-Δώστε κι εμάς τον κόπο μας, ό,τι είν, ο ορισμός σας

Κι ο Άγιος Βασίλειος να είναι βοηθός σας.

Μετά τα πρωτοχρονιάτικα κάλαντα, σειρά έχουν τα κάλαντα των Φώτων. Τα παιδιά έβγαιναν αποβραδís κι «έλεγαν τα Φώτα». Λιγοστά όμως γύριζαν, όπως και σήμερα, καθώς η μουσική τους δεν έχει τη δημοτικότητα των Χριστουγεννιάτικων καλάντων και της Πρωτοχρονιάς. Τα λόγια που λένε, είναι τα γνωστά στο πανελλήνιο, ελαφρώς παραλλαγμένα:

«Έρτανε τα Φώτα κι οι Φωτεινοί

Και χαρά μεγάλη κι οι αγιασμοί.

Έρτε κι η Κυρά Πι-γής-Πι -γής

Σπάργα να βασταίνει, κερί κρατεί

Και τον Αη Γιάννη παρακαλεί

Αφέντη μ' Αη Γιάννη και Βαφτιστή

Κάμε τον Υιό μου Θεού παιδί.....»

...Και κάπου εδώ ολοκληρώνεται αυτή η σύντομη αναφορά στα κάλαντα της Κεφαλονιάς. Μπορεί φέτος, λόγω των συγκυριών, να μην έρθει με το γνωστό παραδοσιακό τρόπο, ως την πόρτα μας, η χαρούμενη αναγγελία του μηνύματος που μεταφέρουν οι Άγιες ημέρες, που έρχονται, με το μαγικό στοιχείο της παιδικής φωνής, της μουσικής υπόκρουσης και της τραγουδισμένης ευχής.... Παρόλα αυτά, ας προσπαθήσουμε να ξαναζωντανέψουμε και φέτος αυτές τις χαρμόσυνες μελωδίες, που

περικλείουν τα κάλαντα, τραγουδώντας τα παρέα με τους αγαπημένους μας και ας ευχηθούμε όλοι μαζί για τη νέα χρονιά «Γεροσύνη, Καλοσύνη και Ευτυχία».

Βιβλιογραφία

1. Ακαδημία Αθηνών, «Ελληνικά δημοτικά τραγούδια», τόμος 'Α, Αθήνα,1962
2. Άλκη, Κυριακίδου Νέστορος, «Λαογραφικά Μελετήματα», Εκδ. Νέα Σύνορα ,1990
3. Άλκη, Κυριακίδου Νέστορος, «Οι Δώδεκα Μήνες», Εκδ. Μάλλιανης-Παιδεία, 1992
4. Δ.Σ.Λουκάτος, «Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών», Εκδ.φιλιπότη, Αθήνα 1977
5. Γ.Μέγας, «Ελληνικά Έορταί και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας», Αθήνα, 1976
6. Μ.Γ.Μερακλής, «Λαϊκή Τέχνη», Ελληνική Λαογραφία Γ τόμος, Εκδ.Οδυσσεάς, 1992
7. Μ.Γ.Μερακλής, «Παιδαγωγικά της Λαογραφίας», Ιωλκός 2001
8. Ν.Γ.Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», Λαογραφία, 5(1915)

ΟΙ ΚΑΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ελένη Φωή, Έφ. Φιλολογικού
και Λαογραφικού τμ. Α.Ε.Α.

Λέγανε πολλές ιστορίες τα παλιά τα χρόνια οι γιαγιάδες στα εγγονάκια τους γύρω από τη φωτιά. Για να περνούν τα βράδια τους το χειμώνα, για να κάθονται ήσυχα τα παιδιά αλλά κυρίως για να μαθαίνουν...

Κατά την περίοδο των Χριστουγέννων οι ιστορίες είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς πρωταγωνιστούσαν πολλές και παράξενες μορφές! Μάλιστα, κάποιες από αυτές μπορεί εκείνες τις μέρες να κυκλοφορούσαν ανάμεσά τους!!! Μα ποιοι να ήταν αυτοί οι παράξενοι επισκέπτες; Ήταν φυσικά οι γνωστοί ταραξίες των γιορτών... οι Καλικάντζαροι! Μοναδικό τους μέλημα, να αναστατώσουν τα σπίτια και τη ζωή των ανθρώπων. Να ανακατέψουν και να μαγαρίσουν όλα τα τρόφιμα!

Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, την περίοδο του Δωδεκαημέρου – το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στην Παραμονή των Χριστουγέννων και τα Φώτα - , κυριαρχεί η παρουσία κακών πνευμάτων πάνω στη γη. Τότε είναι που κάνουν την εμφάνισή τους και οι Καλικάντζαροι ή αλλιώς Καρκάτζαλοι, Καλιτσάγαροι, Λυκοκάτζαροι ή Καρκατζέλια.

Οι Καλικάντζαροι είναι δαιμόνια ατίθασα και σκανταλιάρικα, που άφησαν για λίγο την κατοικία τους στα έγκατα της γης όπου όλη τη χρονιά πασχίζουν να κόψουν το δέντρο που την κρατάει. Μόλις έρθουν τα Χριστούγεννα κι από φόβο ότι θα πέσει η γη να τους πλακώσει, έρχονται στον Απάνω Κόσμο μέχρι τα Φώτα. Ωστόσο το δέντρο ξαναθρέφει κι έτσι δεν καταφέρνουν ποτέ να το κόψουν.

Στην Κεφαλονιά, αλλά και στα άλλα νησιά του Ιονίου, τα δαιμονικά αυτά λέγονται Παγανά, λέξη που σχετίζεται με τον Παγανισμό και τη λαϊκή λατρεία των Αρχαίων Ελλήνων.

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε με ακρίβεια την προέλευση των Καλικαντζάρων, όμως έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες σχετικά με αυτήν. Οι Νικ. Πολίτης και Φαίδ. Κουκουλές υποστηρίζουν πως οι Καλικάντζαροι έμειναν στη μνήμη του λαού από τους μεταμφιεσμένους των Βυζαντινών χρόνων, που κατά τη διάρκεια του Δωδεκαημέρου τριγυρούσαν ελεύθεροι στους δρόμους πειράζοντας τους ανθρώπους. Μια άλλη θεωρία, σύμφωνα με τον Κ. Ρωμαίο, υποστηρίζει ότι οι Καλικάντζαροι συμβολίζουν νεκρικούς δαίμονες, που κατά την περίοδο των χειμερινών τροπών του Ήλιου, ανέβαιναν από τον Άδη στη γη.

Όλες αυτές οι μυστηριώδεις μορφές όπως οι Καλικάντζαροι, οι λυκάνθρωποι, οι δράκοι ή οι μάγισσες, είναι κυρίως πλάσματα της νύχτας και της υπαίθρου. Όντα που συμβολίζουν το σκοτάδι, αφού οι δυνάμεις του χειμώνα και του σκότους δεν ήθελαν να υποταχτούν στον «αήττητο Ήλιο», ήταν εχθροί του. Όμως μετά το χειμερινό ηλιοστάσιο, το σκοτάδι υποχωρεί και το φως που συμβολίζει τη ζωή, την ελπίδα και τη χαρά κερδίζει και πάλι τη μάχη.

Η λαϊκή φαντασία οργιάζει ως προς την εμφάνιση των Καλικάντζαρων. Μερικοί τους παρουσιάζουν μαύρους κι άσχημους, πολύ ψηλούς και να φορούν κουρέλια και σιδεροπάπουτσα. Για άλλους είναι κουτσοί, στραβοί, μονόφθαλμοι, μονοπόδαροι, ανόητοι με μάτια κόκκινα και σώμα τριχωτό. Είναι επιπλέον λαίμαργοι με ιδιαίτερη αδυναμία στο χοιρινό κρέας και τις λαλαγκίτες (τηγανίτες).

Ο φόβος για τους Καλικάντζαρους οδήγησε τους κατοίκους της αγροτικής κυρίως Ελλάδας στην επινόηση μεθόδων απομάκρυνσής τους, με κυριότερη τη χρήση της φωτιάς. Διάλεγαν ένα ξύλο μεγάλο, χοντρό κι αγκαθωτό, το οποίο θα έκαιγε στο τζάκι ασταμάτητα για δώδεκα ημέρες και το έλεγαν "Χριστόξυλο" ή "Δωδεκαμερίτη".

Άλλοι κρεμούσαν πίσω από την πόρτα του σπιτιού τους ή μέσα στην καμινάδα ένα κατωσάγονο γουρουνιού, που έχει αποτρεπτική δύναμη. Συχνά, έκαιγαν στη φωτιά του τζακιού αλάτι ή ένα παλιό παπούτσι, επειδή πίστευαν ότι οι κρότοι από το αλάτι και η δυσωδία του παπουτσιού έδιωχναν τους ανεπιθύμητους επισκέπτες.

Αναλόγως και στην Κεφαλονιά, τα παλιότερα χρόνια, το βράδυ της Παραμονής των Χριστουγέννων, που άναβαν τη φωτιά του Δωδεκαημέρου, έπαιρναν ένα κάρβουνο ή ένα δαυλί αναμμένο και σχημάτιζαν σταυρούς πάνω στις πόρτες και τα παράθυρα του σπιτιού, ώστε να μην τολμήσουν οι Καλικάντζαροι να μπουν στα σπιντικά τους. Στο άνοιγμα της καμινάδας, οι παλιές νοικοκυρές έβαζαν ένα κόσκινο. Τα Παγανά, καθώς ήταν ανόητα, προσπαθώντας να μετρήσουν τις τρύπες του, μπερδεύονταν και ξεκινούσαν πάλι από την αρχή. Έτσι περνούσε η ώρα ώσπου λαλούσε ο πετεινός της αυγής και εξαφανίζονταν. Επίσης φρόντιζαν να μην αφήνουν

τις νύχτες έξω από το σπίτι πράγματα του σπιτιού ή ρούχα για να μην τα μαγαρίσουν τα Παγανά.

Πίσω από αυτές τις δεισδαιμονίες κρύβεται κυρίως ο αρχέγονος φόβος του ανθρώπου για το χειμώνα και το σκοτάδι. Γι' αυτό, όπως αναφέρει ο Δημ. Λουκάτος, η Κεφαλλονίτισσα νοικοκυρά λέει, όταν σχηματίζει τον σταυρό στην πόρτα του σπιτιού της :

*Χριστός γεννάται,
το φως αζαίνει
και το σκοτεινό μικραίνει!*

Και καθώς το φως αυξάνεται, μεγαλώνει και η αισιοδοξία και η ελπίδα για τη βλάστηση και την παραγωγή του αγρότη, για την κτηνοτροφία και τη σοδειά.

Από τα Χριστούγεννα ως τα Φώτα, που ο Χριστός είναι αβάπτιστος, είναι και τα νερά αβάπτιστα κι έτσι βρίσκουν την ευκαιρία οι Καλικάντζαροι να τριγυρνούν παντού και να κάνουν τις τρέλες τους.

Η τελευταία μέρα του Δωδεκαημέρου είναι τα Θεοφάνεια, οπότε και γίνεται ο Αγιασμός των Υδάτων. Ο " Αγιασμός " μεταφέρεται από τον κόσμο στις βρύσες του χωριού, στα σπίτια και στα κτήματα για να διώξουν τους ενοχλητικούς εισβολείς. Αυτή είναι και η τελευταία μέρα παραμονής των Καλικάντζαρων πάνω στη γη. Φεύγουν τρέχοντας γιατί τους κυνηγάει η αγιαστούρα του παπά και καθώς απομακρύνονται έντρομοι λένε μεταξύ τους :

*Φεύγετε να φεύγουμε
γιατ' ήρθε ο διαβολόπαπας
με την αγιαστούρα του
και με τη βρεχτούρα του.*

...κι επιτέλους φεύγουν οι Καλικάντζαροι από τον Απάνω Κόσμο. Επιστρέφουν στα έγκατα της γης, γιατί άλλο; Για ν' αρχίσουν να ροκανίζουν ξανά από την αρχή το δέντρο της γης

Βιβλιογραφία :

1. Λουκάτος Δημήτρης, Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών, εκδ. Φιλιπότης Αθήνα 1979
2. Κυριακίδου – Νέστορος Άλκης : Οι δώδεκα μήνες. Τα λαογραφικά , εκδ. Μαλλιάρης, Θεσσαλονίκη, 1982
3. Στιλ. Κυριακίδου, Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α' Μνημεία του Λόγου, Αθήνα 1965
4. Κακουλές Φαίδων, «Καλικάντζαροι », Λαογραφία 7, 1923
5. Ρωμαίος Κ. ,Μικρά Μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955

«Η ΚΟΥΛΟΥΡΑ ΤΗΣ ΓΩΝΙΑΣ» Ή «ΧΡΙΣΤΟΠΑΡΑΜΟΝΙΑΤΙΚΗ
ΚΟΥΛΟΥΡΑ» ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ

Ανθή Αρβανιτάκη – Φραγκισκάτου
Ταμίας του Λ.Ε.Α

Η γιορτή της Γέννησης του Χριστού, θεωρείται μία από τις σημαντικότερες γιορτές της Χριστιανοσύνης, που σημαίνει την αναγέννηση του κόσμου, κάτω απ' το φως της Τριαδικής Θεότητας. Η γέννηση του Χριστού, έφερε στους ανθρώπους το μήνυμα της αγάπης και της ελπίδας. Κάθε χρόνο οι άνθρωποι νοιώθουμε πιο έντονα αυτά τα συναισθήματα στη ζωή μας και συνηθίζουμε να εκφράζουμε με διάφορους τρόπους (έθιμα) τη χαρά μας, για τον ερχομό του Σωτήρα στον κόσμο.

Τα Επτάνησα για πολλούς αιώνες, ήταν σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών. Στη διαδρομή του χρόνου όσον αφορά στα έθιμα και τις παραδόσεις , οι επιρροές ήταν πολλές , τόσο από την ορθόδοξη εκκλησία όσο και από την καθολική. Επίσης, μεγάλο ρόλο έπαιξε η κυριαρχία των Ενετών, Γάλλων και Άγγλων, οι επιδράσεις των οποίων πέρασαν σταδιακά στα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και στη συνέχεια αφομοιώθηκαν από τον λαό.

Ένα παλιό Χριστουγεννιάτικο εορταστικό έθιμο που έχει ρίζες αρχαιοελληνικές, όπως μας λένε οι ιστορικοί και συγκεκριμένα « *προς την αρχαία λατρεία της Εστίας, ήτις ετιμάτο παρά τοις Ρωμαίοις και παρ' Έλλησιν...*», το οποίο γινόταν παλαιότερα την παραμονή των Χριστουγέννων στη Κεφαλονιά και σε άλλα νησιά της Επτανήσου (Ζάκυνθος) με μικρές παραλλαγές, ήταν η κουλούρα της γωνιάς.

Ήταν μια τελετή, που συνδύαζε «*τη λατρεία της φωτιάς και της εστίας με την άμυνα από τα κακά πνεύματα* » όπως, μας περιγράφει αναλυτικά ο σπουδαίος ιστοριοδίφης Ηλίας Τσιτσέλης το 1889. (Ηλίας Α. Τσιτσέλης, περιοδ. Εστία, Αθήνα 1899, τ. ΚΖ', σ. 420-421).

Σύμφωνα λοιπόν με την παράδοση, η οικογένεια μαζευόταν γύρω από τη φωτιά, που είχαν ανάψει με τρία διαφορετικά ξύλα το ένα από ελιά (για τη σοδειά του λαδιού), το άλλο από αμπέλι (για τη σοδειά του κρασιού) και το άλλο από σκίνο (για να διώχνει τα δαιμονικά). Η μητέρα έφερνε την κουλούρα, που είχε ζυμώσει με σταφίδες, αμύγδαλα, καρύδια και σουσάμι, σφραγισμένη με την «*αγία σφράγιση*» και μέσα είχε βάλει ένα νόμισμα. Την έπαιρνε ο γηραιότερος του σπιτιού, συνήθως ο παππούς ή ο πατέρας, τη χάραζε σε κομμάτια, όσα τα μέλη της οικογένειας και ύστερα την έδινε να την πιάσουν όλοι πάνω από την φωτιά. Έπαιρνε λάδι και κρασί και το έριχνε γύρω – γύρω από τη κουλούρα να πέσει σταυρωτά στη φωτιά και έψαλλαν όλοι μαζί το απολυτίκιο των Χριστουγέννων ,

« *Η Γέννησις σου Χριστέ ο Θεός Ημών, ανέτειλε τω κόσμω το φως το της γνώσεως, εν αυτή γαρ οι τοις άστροις λατρεύοντες, υπό αστέρος εδιδάσκοντο, σε προσκυνείν τον Ήλιον της δικαιοσύνης και σε γινώσκειν εξ ύψους ανατολήν , Κύριε δόξα σοι* » .

Την ίδια στιγμή έπαιρνε ο καθένας το κομμάτι του και όποιος έβρισκε το νόμισμα ήταν ο τυχερός για τους μήνες που ακολουθούσαν μέχρι τα επόμενα Χριστούγεννα. Στη συνέχεια, αφού έτρωγαν τα κομμάτια τους, συνέχιζαν το δείπνο με νησίσιμα φαγητά, κυρίως βρασμένα χόρτα και ελιές, κρασί και Κεφαλονίτικες τηγανίτες (kefalosperiodiko.blogspot.com, *Τα Χριστούγεννα στη Κεφαλονιά*, Δ. Λουκάτος, 2017).

Κεφαλονίτικη κουλούρα(kefalosperiodiko.blogspot.com)

Επίσης, όπως αναφέρει ο λαογράφος Δημήτριος Λουκάτος, την τελετή αυτή τη λένε και «βάπτισμα τση φωτιάς» ή «σπάσιμο τση κουλούρας» τη λένε και «πάντρεμα τση φωτιάς». Το όνομα αυτό αναφέρεται σε παλαιότερες εποχές, όταν βάζοντας στη φωτιά το ένα κούτσουρο πλάι στο άλλο έλεγαν πώς τα «παντρεύουν» και πρόσθεταν μάλιστα και τρίτο κούτσουρο, πως είναι ο κουμπάρος. Το έθιμο αυτό πραγματοποιήθηκε για τελευταία φορά το έτος 1954 στην περιοχή της Λειβαθούς.

1. Από τη διασταύρωση ανάλογων λαογραφικών πηγών προκύπτει ότι το συγκεκριμένο έθιμο διατηρείται μέχρι σήμερα, στο πέρασμα των χρόνων αναλλοίωτο, σε πολλά χωριά και στη γειτονική Ζάκυνθο. Η παραμονή των Χριστουγέννων συμβολίζει πολλά για τους κατοίκους του νησιού, αφού η γιορτή αυτή για το νησί διατηρεί στοιχεία από έθιμα της Πρωτοχρονιάς. Στην ουσία γιορτάζουν με το κόψιμο της κουλούρας και το «ηύρεμα» από τον τυχερό του σπιτιού, εκτός από τη γέννηση του Χριστού και την έλευση του νέου έτους.

Ζακυνθινή Κουλούρα της Γωνιάς

Ζακυνθινή Κουλούρα της Γωνιάς (Αξιώτης Παράσχος)

Οι νοικοκυρές από πολύ νωρίς το πρωί αρχίζουνε το ζύμωμα με παραδοσιακό τρόπο, σε ξύλινες σκάφες, με αλεύρι, λάδι και κρασί, κανελογαρύφαλλα, ζάχαρη, γλυκάνισο και πλάθουνε την κουλούρα με σουσάμι. Αφού τη στολίσουν με σχέδια από το ίδιο το ζυμάρι, τοποθετούν πάνω στην κουλούρα ολόκληρα καρύδια, όσα είναι τα άτομα στην οικογένεια. Κάτω από ένα καρύδι η νοικοκυρά βάζει το «ηύρεμα» (φλουρί), όπως το ονομάζουν οι ντόπιοι (από το βιβλίο της Αλεξάνδρας Κατσαΐτου, *Κοινωνικός και πνευματικός Βίος Κεριωτών*)). Σύμφωνα με το έθιμο, ο νοικοκύρης του σπιτιού και όλα τα μέλη της οικογένειας πάνε στη γωνιά, πάνω από τη φωτιά, όπου και γίνεται η ιεροτελεστία. Πάνω από δύο ξύλα αναμμένα σταυρωτά, συνήθως από κυπαρίσσι, ο νοικοκύρης του σπιτιού πρώτα σταυρώνει τη κουλούρα τρεις φορές με κρασί και λάδι, βουτώντας ένα ματσάκι φτιαγμένο από ένα κλαράκι ελιάς, άγριας σπαραγγιάς και ένα από σκίνο, ενώ αρχίζουν να ψάλλουν όλοι μαζί το « *Η Γέννησίς σου Χριστέ ο Θεός ημών ...*». Την ίδια στιγμή στο κάθε σπίτι, που κόβεται η κουλούρα, οι νέοι σε ηλικία, ρίχνουν τουφεκιές στον αέρα. τα λεγόμενα (σμπάρα), για να εορτάσουν τον ερχομό του Χριστού και να διώξουν μακριά τον «*Ηρώδη*». Στη συνέχεια μεταφέρεται η κουλούρα στο τραπέζι όπου και γίνεται το μοίρασμα της. Το πρώτο κομμάτι είναι για το Χριστό, το δεύτερο για το φτωχό. Έκοβαν και ένα κομμάτι για τη γωνιά, όπως λεγόταν παλιά η κουζίνα, γι' αυτό και η κουλούρα λέγεται «*κουλούρα τση γωνιάς*», και στη συνέχεια τα υπόλοιπα κομμάτια για τα μέλη της οικογένειας, κατά σειρά ηλικίας. Επίσης, στο Χριστουγεννιάτικο δείπνο της παραμονής έτρωγαν αλάδωτα μπρόκολα με σέλινο, ντόπιες ελιές και κρεμμύδι, ενώ σαν φρούτο έτρωγαν κυδώνι και κατσάμπα (πεπόνι χειμωνιάτικο). Παλαιότερα αναφέρεται ότι το γιορτινό τραπέζι αποτελείτο από «*verzotta (βερτζότα), είδος λάχανου, ελιές, ταραμά, χαβιάρι, σελινόριζα, ενώ σαν φρούτο σερβίριζαν σταφίδες*» (από το βιβλίο της ΜΑΡΙΑΣ Δ. ΦΙΟΡΕΝΤΙΝΟΥ, *Παραδοσιακή Ζακυνθινή Κουζίνα*).

Η κουλούρα σύμφωνα με παλιά τοπική παράδοση συμβολίζει το άστρο της Βηθλεέμ, που οδήγησε τους τρεις μάγους στο σπήλαιο της Γέννησης, το «*ηύρεμα*» (φλουρί)» συμβολίζει το Θείο Βρέφος, οι αναμμένοι δαυλοί συμβολίζουν τον Αδάμ και την Εύα καιόμενους στη φωτιά της κόλασης. Το κρασί και το λάδι συμβολίζουν τα δώρα των μάγων και τα τρία κλαράκια τους τρεις μάγους, ενώ η φλόγα της φωτιάς την Ανάσταση του Χριστού και την απολύτρωση των Πρωτοπλάστων. Τέλος ο πυροβολισμός που ρίχνεται για τον Ηρώδη δείχνει την αγανάκτηση για τον διώκτη του Θείου Βρέφους. (ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ, *Παραμονή Χριστουγέννων στη Ζάκυνθο*, Ζάκυνθος, 1983).

Τα ξύλα στη Γωνιά

Τα παραπάνω έθιμα και οι παραδόσεις πέραν από τη εορταστική ατμόσφαιρα που προσφέρουν, μας διασφαλίζουν την ευτυχία και τη χαρά για τη νέα χρονιά, αλλά έχουν και σαν στόχο να τονώσουν το θρησκευτικό αίσθημα και τους δεσμούς της οικογένειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ:

1. Λουκάτος Δ. , *Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*, Φιλιππούτη, Αθήνα 1997.
2. Λουκάτος Δ., *Έθιμα των Χριστουγέννων* , Alter- Ego , Αθήνα 2013.
3. Ντίνος Κονόμος, *Τση Ζάκυνθος* , 1983.
4. Αλεξάνδρα Κατσαΐτου , *Κοινωνικός και Πνευματικός Βίος Κεριωτών*, Τρίμορφο 2009.
5. Μαρία Δ. Φιορεντίνου , *Παραδοσιακή Ζακυνθινή Κουζίνα*.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ:

1. Ιστότοπος: <https://kefalosperiodiko.blogspot.com>
2. Ιστότοπος: <https://kefalonitis.com>
3. Ιστότοπος: <https://imerazante.gr>, *Κουλούρα της Γωνιάς* , Αξιώτης Παράσχος, Πρόεδρος Η.Ε.Σ.Φ.
4. Ιστότοπος: <https://www.politismospolitis.org>
5. Ιστότοπος: <http://www.trip-travel.gr/xristougienatika-ethima-stin-ellada-zakynthos>.

ΣΥΝΤΑΓΗ ΓΙΑ ΚΟΥΛΟΥΡΑ ΖΑΚΥΝΘΙΝΗ

(Από το βιβλίο της Μαρίας Δ. Φιορεντίνου «Παραδοσιακή Ζακυνθινή Κουζίνα»)

Υλικά :

- 2 κιλά αλεύρι(1 κιλό μαλακό και 1 κιλό σκληρό)
- 3 φλυτζάνια τσαγιού λάδι
- ½ τσαγιού κρασί
- 3 κουταλάκια γλυκού αλάτι
- Κανέλα, γαρίφαλο, γλυκάνισο
- 2 φλυτζάνια τσαγιού καρύδι και αμύγδαλο χοντροκομμένο
- Λίγο σουσάμι
- Νερό όσο πάρει
- Προζύμι ή μαγιά μύρας

Εκτέλεση:

Σε μια λεκάνη τρίβουμε το αλεύρι με το λάδι και το κρασί με τα χέρια μας, αυτό το λέγανε « ανάπιασμα». Το μείγμα παίρνει ένα κιτρινωπό χρώμα.

Κάνουμε μια λακκούβα στη μέση του μείγματος αυτού και βάζουμε όσο νερό παίρνει για μια μαλακή ζύμη. Στη λακκούβα αυτή προσθέτουμε και λιώνουμε τη ζάχαρη και τη μαγιά. Αρχίζουμε να ζυμώνουμε για πολλή ώρα μέχρι να γίνει μια μαλακιά ζύμη, προσθέτουμε, αν χρειάζεται, λίγο ζεστό νερό και λιγάκι λάδι για να μην κολλάει. Αυτό το τελευταίο λίγο νερό λέγεται « γαλάκτισμα». Προσθέτουμε επίσης τα αμύγδαλα, τα καρύδια, τις σταφίδες, την κανέλα, το γαρίφαλλο και το γλυκάνισο και τα ζυμώνουμε για λίγο ακόμα. Το πλάθουμε βάζοντας και το σουσάμι και το αφήνουμε σε ζεστό μέρος για να φουσκώσει σκεπασμένο « το πίθωμα » (η ζύμη αυτή όταν φουσκώσει θα γίνει περίπου διπλάσια στο πάχος). Όταν φουσκώσει το βάζουμε σε προθερμασμένο φούρνο, ψήνεται στους 180 βαθμούς για μια ώρα και ένα τέταρτο περίπου.

ΧΡΙΣΤΟΨΩΜΟ

Κρητικού Έθελ
Έφορος Ιματιοθήκης Λ.Ε.Α.

« Τότε παλιά που ήμασταν μικρά παιδιά , κάθε φορά που έρχονταν Χριστούγεννα, έζωνε η μάνα μας την καθαρή μπροστοποδιά έκανε το σταυρό της τρεις ολόκληρες φορές απανωτά και ζύμωνε πρώτα τρεις « λειτουργίες» με ευλάβεια και με σφραγίδα πρόσφορα να τις πάει στην εκκλησιά για τον παπά. Κατόπιν ζύμωνε το χριστόψωμο και με χίλια δύο το στόλιζε πλουμίδια. Το έψηνε η ανθρακιά στον φούρνο σκορπούσε η μυρωδιά του ζυμωτού ψωμιού, μοσχοβολούσε ο κόσμος όλος. Κάθε Χριστούγεννα έστρωνε στο σοφρά για του Χριστού το γιορτινό τραπέζι το κόκκινο το πλουμιστό μεσάλι κι έκοβε το χριστόψωμο το ευλογημένο από του τίμιου κόπου τη σοδειά, πρώτα της Παναγιάς, ύστερα του Χριστού, μετά του κύρη του σπιτιού και της κυράς....Αχ και να γύριζαν τα μακρινά εκείνα χρόνια πίσω πάνω στον μέλλοντος μας τις φτερούγες να μοιραζότανε χριστόψωμο, γλυκό κρασί και χοιρινό ψητό στου πονεμένου κόσμου μας τις ρούγες» (Από την συλλογή « Ο κύκλος με τις πικροδάφνες» Ε. Χωρεάνθη).

Με πολλή τέχνη όλες οι νοικοκυρές , τις παραμονές της μεγάλης γιορτής, με ζυμάρι από αυτό που έφτιαχναν το ψωμί, ζύμωναν το χριστόψωμο, το οποίο ήταν σε σχήμα κουλούρας. Ανάλογα με τη δουλειά που έκανε ο πατέρας της οικογένειας, η νοικοκυρά στόλιζε το Χριστόψωμο: Αν ήταν δηλαδή αγρότης το στόλιζε με δένδρα φορτωμένα καρπούς , κοτούλες, πουλιά, αγελάδες, ένα κάρο με άχυρο και ένα μποστάνι με λαχανικά. Αν πάλι ήταν ψαράς, έφτιαχνε ψάρια, κάθε λογής, τη βάρκα με τα δίχτυα της, την αμμουδιά και τα κύματα της θάλασσας. Έτσι στολίζονταν οι κουλούρες με λογής-λογής κεντίδια ή πλουμίδια. Αυτά τα πλουμίδια δεν ήταν τυχαία, αλλά συμβόλιζαν τον καημό και το όνειρο της κάθε ελληνικής οικογένειας. Αυτό το ψωμί το αφιερώνει η ελληνική οικογένεια με ευλάβεια στη Γέννηση του Χριστού που θα στέρξει να μεταβάλλει τα πλουμίδια σε ευλογημένη πραγμάτωση.

Το χριστόψωμο συγκεντρώνει τρία σημαντικά στοιχεία για τη λαογραφική τους αξιολόγηση: Τη γιορταστική παρουσία τους κάθε Χριστούγεννα, τη συμβολική προσφορά και σκοπιμότητα τους, τη φροντισμένη τεχνική της λαϊκής κατασκευής και διακόσμησης τους. Το Χριστόψωμο έμεινε ο βασικός « άρτος» της γιορτής των Χριστουγέννων, το ευλογημένο ψωμί του τραπεζιού και του σπιτιού, που θα στηρίζει τη ζωή του νοικοκύρη και των σπιτικών του, ακόμα και των ζώων και της σοδειάς. Το τρώνε το μεσημέρι στο τραπέζι ή και αποβραδís στο δείπνο.

Ιερά ψωμιά έφτιαχναν και στην αρχαία Ελλάδα ως προσφορά στη Θεά Δήμητρα ή στον Θεό Απόλλωνα. Ήταν προσφορές με παραγωγική σκοπιμότητα και συντροφεύονταν συχνά και από άλλους καρπούς της συγκομιδής. Παρόμοιο αγροτικό χαρακτήρα γεμάτο ελπίδα κι ευχές αλλά και συνδυασμένο με την πίστη για την θεϊκή δύναμη του ψωμιού παρουσιάζουν και τα νεοελληνικά Χριστόψωμα.

Το φτιάξιμο του Χριστόψωμου ακολουθεί δύο τεχνικές, που τις καθορίζουν η ιερότητα και η συμβολική σκοπιμότητά του. Η πρώτη είναι η τεχνική του ζυμώματος με τα συμπληρωματικά υλικά και η δεύτερη είναι η φιλοτέχνηση της μορφής και της επιφάνειάς του.

Τα χριστόψωμα γίνονται με ακριβά και αγνά υλικά που είτε περιορίζονται στο ψιλοκοσκινισμένο σιτάρι και το σησάμι, είτε προχωρούν στην ανάμειξη μελιού και μπαχαρικών, γλυκάνισου, ζάχαρης, κανέλας, ροδόπερου, σταφίδας, γαρύφαλλου κ.λ.π. Και η προσοχή που δίνεται κατά τη διάρκεια του ζυμώματος είναι ιεροτελεστική: «Το αλεύρι περνιέται από ψιλή κρισάρα και ρίχνεται για ζύμωμα σε λεκάνη λευκή. Το προζύμι δεν θα είναι από μαγιά αγορασμένη, αλλά από σπιτίσιο. Η νοικοκυρά θα κάμει το σταυρό της, θα ευχηθεί κάθε καλό στο σπίτι και θα αρχίσει το ζύμωμα. Στη συνέχεια ακολουθεί το στόλισμα και τα κεντίδια πάνω στην επιφάνεια του ψωμιού. Τη μορφή και το σχήμα του, κυκλικό, κουλουρόσχημο, το κανονίζουν η παράδοση και οι τοπικές συνήθειες. Η ίδια η παράδοση καθορίζει και τα στολίδια. Ένας μεγάλος σταυρός στην μέση του ψωμιού είναι απαραίτητος. Τον κάνουν με πρόσθετη λουρίδα ζυμαριού ή το αποτυπώνουν με πραγματικό ξύλινο. Μπορεί να τον αντικαταστήσουν και με σφραγίδα εκκλησιαστική. Στις άκρες του σταυρού και στο κέντρο βάζουν άσπαστα μεγάλα καρύδια ή αμύγδαλα, που συμβολίζουν μια προσφορά καρπών μαζί με το μεγάλο ψωμί. Και ύστερα κεντούν διάφορα σχέδια με υπομονή. Ανακατεύουν μέσα στα σχέδια και στοιχεία θρησκευτικά, σταυρουδάκια, τριάδες, τ' άστρο της Βηθλεέμ, χέρια σταυρωτά, που λένε πως είναι από το χέρι του Χριστού, που κατέβηκε και ευλόγησε το ψωμί.

Πριν το κόψιμο του Χριστόψωμου υπάρχουν ορισμένες τελετουργικές πράξεις. Αποβραδής βάζουν στο τραπέζι το Χριστόψωμο, κοντά ένα πιάτο με τα είδη της σοδειάς, ένα ποτήρι κρασί και το λιβανιστήρι. Η μητέρα βγάζει κομματάκια μπουκιές από το ψωμί και τα ρίχνει μέσα στο κρασί. Ύστερα ο πατέρας παίρνει το λιβανιστήρι και θυμιατίζει πρώτα το εικόνισμα, ύστερα το ψωμί, έπειτα τη μητέρα και στη συνέχεια τους άλλους. Βγαίνει έξω και θυμιατίζει τα ζώα του σπιτιού, τα περιβόλια, τα παράσπιτα και το σπίτι. Ύστερα γυρίζει στο τραπέζι, παίρνει μια μπουκίτσα από το ποτήρι και πίνει λίγο κρασί. Το ίδιο κάνει κι η μητέρα και οι άλλοι του σπιτιού. Είναι σαν να μεταλαβαίνουν. Στη συνέχεια ο πατέρας παίρνει το χριστόψωμο και το πάει κοντά στην φωτιά, ρίχνει κρασί και λάδι στη φλόγα σταυρωτά. Και ύστερα ο κάθε ένας παίρνει το κομμάτι του. Σε ορισμένες περιοχές βάζουν στο χριστόψωμο και ένα νόμισμα και θεωρείται τυχερός όποιος το πάρει. Το βράδυ της παραμονής σε ορισμένες περιοχές της Ηπείρου έβαζαν το Χριστόψωμο στη μέση του τραπεζιού και γύρω γύρω φρούτα. Επάνω κάρφωναν ένα κλαδί ελιάς και πάνω στο κλαδί περνούσαν σύκα, μήλα και πορτοκάλια. Έπιαναν κατόπιν όλοι γύρω γύρω το τραγούδι κι έλεγαν τρεις φορές:

*Χριστός γεννάται, χαρά στον κόσμο
Κεράς τραπέζια, Παναγιάς τραπέζια.*

(Από πρόσφυγες Μ. Ασίας, Μαρία Λιουδάκη 1938).

Επιλογικά στην περίπτωση του Χριστόψωμου συναντιούνται στα ελληνικά έθιμα, ο Χριστός και το ψωμί. Και είναι φυσικό να τυπωθεί πάνω στο χριστόψωμο το διπλό αυτό στοιχείο, όπως το σκέφτηκε συνδυασμένο ο λαός με τη φαντασία και την τέχνη του, μια τέχνη λαογραφική και λατρευτική.

Βιβλιογραφία

1. Δημ. Σ. Λουκάτος: « Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών».
2. Πανταζής Κοντομίχης: « Χριστόψωμα στη Λευκάδα»
3. Α.Ν. Δευτεραίον « Το ψωμί, ως δώρο, στις κοινωνικές σχέσεις...»
4. Στύλ. Π. Κυριακίδου: « Ελληνική Λαογραφία» Α' Τόμος.
5. Γεωργ. Μέγα: « Ελληνικά έορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας» .
6. Δ. Λουκόπουλου: «Η λαϊκή λατρεία των Φαράσων».
7. Σ. Λουκάτου: « Το Δωδεκαήμερο κι οι τρεις Γιορτές του στην Κεφαλονιά.».
8. Γ. Σίττου: « Έθιμα στις γιορτές».
9. Ι. Στασινού « Έθιμα του Δωδεκακαημέρου Κονίσης ».

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ Ή ΟΥΡΙΟΤΑΞΙΔΟ ΚΑΡΑΒΙ ;

Σταματία Μαστρόκαλου
Αντιπρόεδρος Λ.Ε.Α.

Στην εορταστική περίοδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς στην πατρίδα μας, στολίζουμε δέντρο ή περισσότερο παραδοσιακά καράβι .

Το χριστουγεννιάτικο έθιμο του δέντρου το συναντάμε σε όλο τον κόσμο . Οι ρίζες του μπορούν να αναζητηθούν στα βάθη των αιώνων , στα ειδωλολατρικά έθιμα της λατρείας των δέντρων σε πολλούς λαούς . Οι Βίκινγκς χρησιμοποιούσαν το δέντρο στις τελετές τους ως σύμβολο αναγέννησης της μητέρας φύσης .Στην Αγγλία όπως και στη Γαλλία , οι Δρυίδες , θεότητες του δάσους , στόλιζαν βελανιδιές με

φρούτα και κεριά προς τιμήν των θεών τους .Οι Αιγύπτιοι , οι Κινέζοι και οι Εβραίοι έφτιαχναν γιρλάντες και στεφάνια από αειθαλή δέντρα ως σύμβολα αιώνιας ζωής . Ειδικότερα στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχε το έθιμο της Ειρεσιώνης .Η Ειρεσιώνη ήταν ένα μεγάλο κλαδί αγριελιάς, που το στόλιζαν με γιρλάντες από λευκό, κόκκινο μαλλί και φθινοπωρινούς καρπούς. «Αμφιθαλείς παίδες», δηλαδή παιδιά που και οι δυο γονείς τους βρίσκονταν στη ζωή , το γύριζαν από σπίτι σε σπίτι, τραγουδώντας ευχές και παινέματα στους οικοδεσπότες και έπαιρναν το φιλοδώρημά τους. Όταν έφταναν στο σπίτι τους, κρεμούσαν την Ειρεσιώνη πάνω από την εξώπορτα, όπου έμενε μέχρι τη νέα χρονιά, οπότε αφού τοποθετούσαν τη νέα, κατέβαζαν την παλιά και την έκαιγαν. Η λατρεία των δέντρων επιβίωσε και μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού, και ενσωματώθηκε στο εθιμοτυπικό της χριστιανικής λατρείας . Ο Άγιος Βονιφάτιος όμως ήταν αυτός που καθιέρωσε το χριστουγεννιάτικο έθιμο ως σύμβολο τον 8ο αιώνα μ.Χ. Σύμφωνα με την παράδοση , για να εξαλείψει την ιερότητα, που απέδιδαν οι ειδωλολάτρες στη δρυ, τη γνωστή μας βελανιδιά , έβαλε στη θέση της το έλατο, σαν σύμβολο χριστιανικό και ειδικότερα σαν σύμβολο των Χριστουγέννων, που συμβολίζει την ευτυχία των ανθρώπων και της φύσης , για τη γέννηση του Θεανθρώπου. Η παράδοση επίσης θέλει τον ιδρυτή του Προτεσταντισμού Μαρτίνο Λούθηρο να είναι αυτός που καθιέρωσε τον στολισμό του χριστουγεννιάτικου δέντρου στα 1539.Στην Γερμανία λοιπόν πρωτοστολίστηκαν δέντρα τα Χριστούγεννα. Τα πρώτα στολίδια που κρεμάστηκαν στα κλαδιά των ελάτων ήταν συσκευασμένα φαγητά και γλυκίσματα, ρούχα και άλλα χρηστικά αντικείμενα , που στο πέρασμα των χρόνων και με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου εξελίχθηκαν μόνο σε διακοσμητικά αντικείμενα . Έχει εκφραστεί όμως και η άποψη ότι το έθιμο έχει ανατολίτικη προέλευση. Σύμφωνα με αυτή ο Αναστάσιος ο Α΄ το 512 έκτισε στη Συρία έναν ναό με δυο ορειχάλκινα δέντρα .

Στην Ελλάδα το δέντρο έφτασε με τους Βαυαρούς στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Πρόδρομος του χριστουγεννιάτικου δέντρου στην πατρίδα μας ήταν το παραδοσιακό Χριστόξυλο ή Δωδεκαμερίτης ή Σκαρκάνζαλος , κυρίως στα χωριά της Βορείου Ελλάδος . Κάθε χρόνο , τα Χριστούγεννα , έβαζαν ένα μεγάλο κούτσουρο από πεύκο ή ελιά ή άγρια κερασιά στο τζάκι , που θα έκαιγε όλο το δωδεκάημερο . Σύμφωνα με την παράδοση συμβόλιζε τη ζεστασιά στο Θείο Βρέφος , έφερνε καλοτυχία και προστάτευε το σπιτικό από τους καλικατζάρους. Το πρώτο χριστουγεννιάτικο δέντρο στολίστηκε στο Ναύπλιο , στη βασιλική κατοικία του βασιλιά Όθωνα , το 1833 . Το πρώτο Ελληνικό σπίτι, στο οποίο στολίστηκε δέντρο, ήταν του Ιωάννη Παπαρηγόπουλου, Γενικού Προξένου της Ρωσίας στην Αθήνα , το 1843. Πέρασε όμως ένας αιώνας για να καθιερωθεί στην πατρίδα μας ως χριστουγεννιάτικο έθιμο .

Στην Κεφαλονιά τα πρώτα δέντρα , σε περιορισμένη κλίμακα , άρχισαν να στολίζονται μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο . Η συγκεκριμένη επιρροή ήρθε στο νησί από τους Άγγλους. Μέχρι τότε τα σπίτια στολίζονταν με μεγάλα κλαδιά από αγριοκουμαριές, μυρσίνες, σκίνους και μυρτιές τα οποία τοποθετούσαν σε μεγάλα

βάζα . Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το δέντρο, που ήταν κυπαρίσσι συχνά , λόγω της τοπικής γλωρίδας , στόλιζε τα κεφαλλονίτικα σπίτια.

Συγκεκριμένα τη δεκαετία του 1950 ,το στολισμένο , φωταγωγημένο δέντρο , με τη φάτνη στη βάση του , μπήκε μαζικότερα στα ελληνικά σπίτια, εκτοπίζοντας το παραδοσιακό καράβι , που είναι αμιγώς ελληνικό έθιμο .

Πού βρίσκονται όμως οι ρίζες της παράδοσης του στολισμού καραβιού της μέρες της γέννησης του Χριστού; Η Ελλάδα μας είναι τόπος ευλογημένος με το δώρο της θάλασσας και του απέραντου γαλάζιου , που την καθιστά ιστορικά , από τα αρχαία χρόνια , χώρα ναυτικών .Ήταν λογικό λοιπόν η καθημερινότητα των κατοίκων της , στις περισσότερες περιοχές να περιστρέφεται γύρω από το υγρό στοιχείο .Γεγονός που , ήταν μάλιστα εντονότερο πριν από αρκετές δεκαετίες , όταν σχεδόν από κάθε σπίτι , θα έλεγε κανείς ο πατέρας ή ο γιος – πολλές φορές και οι δυο – έλειπαν «στα καράβια» παλεύοντας για το ψωμί της οικογένειας. Και τα Χριστούγεννα δεν θα μπορούσαν να διαφέρουν. Τα παιδιά που έμεναν πίσω, οπλισμένα με πολλή φαντασία , συνήθιζαν να κατασκευάζουν μόνα τους τα παιχνίδια τους από ξύλο, χαρτί ή κουρέλια. Τα περισσότερα κατέληγαν να φτιάχνουν το παραδοσιακό καραβάκι εμπνευσμένα από τα μακρινά ταξίδια των αγαπημένων τους . Το καραβάκι συμβόλιζε , όχι μόνο την προσμονή των παιδιών για αντάμωση με τους ναυτικούς συγγενείς τους αλλά και τη δική τους αγάπη για τη θάλασσα. Παράλληλα μικρά καραβάκια είχαν το ρόλο ενός τιμητικού καλωσορίσματος για τους Έλληνες θαλασσοπόρους , που επέστρεφαν στα σπίτια τους και τις οικογένειές τους μετά από μήνες ή και χρόνια απουσίας στα μάρκα. Ήταν όμως και ένα τάμα για να είναι ασφαλείς στα άγρια κύματα . Ως τέτοιο λοιπόν βρήκε σιγά- σιγά μεγαλύτερη θέση και μέσα στα σπίτια των Ελλήνων - κυρίως των ναυτικών – και καθιερώθηκε το έθιμο του στολισμού του. Σήμερα το συναντάμε ακόμα σε κάποια νησιά , όπως στη Χίο, που τα παιδιά βγαίνουν στις γειτονιές και λένε τα κάλαντα κρατώντας στα χέρια καράβια μινιατούρες. Τα τελευταία χρόνια είναι αξιοσημείωτη και αξιέπαινη η προσπάθεια κάποιων δήμων της χώρας να επαναφέρουν το στολισμένο καράβι, συνδυαστικά με τον υπόλοιπο στολισμό στις πλατείες και σε άλλους δημόσιους χώρους .

Μπορεί το χριστουγεννιάτικο δέντρο να κυριαρχεί παντού την περίοδο των εορτών και στις μέρες μας να έχει κατ' εξοχήν κοσμικό χαρακτήρα, όμως ένα στολισμένο καράβι στο σπίτι ή σε μια πλατεία, δίνει μια νότα λίγο πιο ζεστή, πιο νοσταλγική και σίγουρα πολύ ελληνική ...

Συμβολίζει την καινούρια πλευση του ανθρώπου στη ζωή , μετά τη γέννηση του Χριστού . Ας ελπίσουμε λοιπόν ότι τα καραβάκια που στολίστηκαν φέτος, θα δώσουν μια νέα πλευση στη χώρα μας αλλά και σε όλο τον κόσμο το 2021. Να μας ταξιδέψουν σε ήρεμα νερά με υγεία , υπομονή και αισιοδοξία και να μας δείξουν τη ρότα για ένα καλύτερο αύριο .

Δέντρο λοιπόν ή καράβι ; Το καράβι είναι άρρηκτα δεμένο με την πατρίδα μας, με τις χαρές και τις λύπες του λαού μας , τους πόθους και τα όνειρα . Το δέντρο πάλι ,έχει σχέση με τη γιορτή των Χριστουγέννων, όπως προκύπτει από την εικονογραφία της Γεννήσεως, όπου δίπλα στη Θεοτόκο με το Θείο Βρέφος συναντάμε , καμιά φορά , και ένα δέντρο . Επίσης στα κάλαντα της Καπαδοκίας και της Κρήτης ακούμε «κει που γεννήθηκε ο Χριστός χρυσό δεντρί εβγήκε»...

Ότι κι αν επιλέγουμε να στολίζουμε αυτές τις άγιες μέρες , ας μην ξεχνάμε ότι τα Χριστούγεννα δεν είναι μόνο στολίδια , πολύχρωμα λαμπιόνια και δώρα . Έχουν ένα βαθύτερο νόημα που πολλές φορές το ξεχνάμε . Τούτες τις ώρες που η ανθρωπότητα δοκιμάζεται από τη μάστιγα της πανδημίας , ας κάνουμε μια ευχή για υγεία, χαμόγελο, αγάπη, αισιοδοξία εγγύτητα με τον συγγενή, το φίλο, τον συνάνθρωπο ...

Πηγή: wikipedia

ΑΓΙΟΒΑΣΙΛΙΤΣΑ Η ΘΑΛΕΡΗ

Αναστασία -Ελένη Μαγουλά
Έφορος Οικονομικού Λ.Ε.Α.

Ένα έθιμο Πρωτοχρονιάτικο που σχετίζεται με την αναβλάστηση στη φύση και το ελπιδοφόρο πλησίασμα της Άνοιξης είναι αυτό της αγιοβασιλίτσας, που το καταχείμωνο φυτρώνει θαλερή στις πλαγιές των βουνών, στα δάση και στους κάμπους.

Η ιστορία του φυτού μας είναι ελάχιστα γνωστή. Έχει πολλές ονομασίες: αγιοβασιλίτσα, αγριοκρεμμύδα, ασκινοκάρα, σκυλοκάρα, κουτσουνοκάρα, σκίλλη.

Το φυτό είναι πολυετές. Έχει ένα βολβό σχεδόν σφαιρικό και μοιάζει σαν κρεμμύδι μεγάλο. Από το βολβό φυτρώνουν φύλλα λογχοειδή καταπράσινα. Διακρίνεται για την αντοχή και τη βιωσιμότητά του. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα

και αν ξεριζωθεί και αφού ξεραθούν και πέσουν τα φύλλα, η ασκινοκάρα αναθάλλει πολλές χρονιές διαδοχικά από το βολβό της.

Είναι γνωστή από την αρχαιότητα. Ο Θεόφραστος λέει πως αν ανθίσει πρώιμα ο χειμώνας θα είναι μαλακός και η άνοιξη θα φθάσει νωρίς. Στο φυτό αυτό κατά τις ισχύουσες από παλιά δοξασίες αποδίδονται ποικίλες ιδιότητες. Αναφέρεται ότι θεραπεύει ασθένειες (φυματίωση, τρέμουλο, πόνους) και απωθεί έντομα και ζώφια (κουνούπια, κοριοί, ποντίκια και άλλα) και είναι χρήσιμη για τη βαφή υφασμάτων. Κυρίως όμως είναι ικανή να προφυλάσσει από το κακό μάτι και να φέρνει καλοτυχία.

Σε όλη την Ελλάδα θεωρείται σύμβολο ελπίδας, καλής υγείας και τύχης. Στην Κεφαλονιά, όπως αναφέρει στο έργο του “Χριστουγεννιάτικα και των εορτών” ο λαογράφος μας Δημήτρης Λουκάτος, την ασκινοκάρα την πουλούσαν οι χωρικοί στην αγορά του Αργοστολιού την ημέρα της αποκοπής του χρόνου. Επίσης, παιδιά ανήμερα την Πρωτοχρονιά μοίραζαν καταστόλιστες αγιοβασιλίτσες στα σπίτι και έπαιρναν κάποιο μπουναμά. Ο στολισμός του φυτού γινόταν με βιολέτες μονές ή διπλές που υπήρχαν άφθονες στα χωράφια. Αφού χρύσωναν τα φύλλα τοποθετούσαν ανάμεσά τους τις βιολέτες και το βολβό τον τύλιγαν σε χαρτί χρυσό. Σαν ξημέρωνε η Πρωτοχρονιά και ενώ οι μπάντες γύριζαν στους δρόμους και παιάνιζαν χαρούμενα, τα παιδιά χτυπούσαν τις πόρτες και έδιναν στις νοικοκυρές την Αγιοβασιλίτσα της χρονιάς λέγοντας: “Καλός Χρόνος και καλός 'Αη Βασίλης”. Εκείνη πρόσφερε συκάδια και έδινε τον μπουναμά.

Η νοικοκυρά μόλις έπαιρνε την ασκινοκάρα στεκόταν στο παράθυρο, κοίταζε προς τη θάλασσα και έλεγε:

“Καλημέρα σας βουνά,
καλημέρα θάλασσα
και Καλή Πρωτοχρονιά!
Δυνατή σαν τα βουνά
(να είμαι)
Γρήγορη σαν τα νερά
Άξια σαν τη θάλασσα”

Στη συνέχεια τοποθετούσε την αγιοβασιλίτσα στη γωνιά του σπιτιού με την ευχή και την ελπίδα να ξαναρίζει τα φύλλα της μέσα στο χρόνο....

Βιβλιογραφία:

1. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΙΟΡΤΩΝ, Δημ. Σ. Λουκάτος, Εκδόσεις Φιλιππότη, Γ Έκδοση, Αθήνα 1997.
2. Δασική Βοτανική, Συστηματική Σπερματοφύτων , Μέρος Ι, Νικολάου Ηρ. Αθανασιάδη, Εκδόσεις Γιαχούδη- Γιαπούλη, Θεσσαλονίκη, 1995.
3. Ιστοσελίδα: Fytokomia.gr Τα πάντα για τον κήπο μας (τελευταία ανάκτηση 21/12/2020)
4. Ιστοσελίδα: Βιοποικιλότητα περιοχής Αργαίας Θουρίας, Διαχρονικά (τελευταία ανάκτηση 21/12/2020)

ΒΑΣΙΛΟΠΙΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Αλεξανδρή Θ. Αικατερίνη,
Έφορος τμ. οικοτεχνίας του Λ.Ε.Α.

*«Κύριε ο Θεός ημών, δημιουργέ του κόσμου...
ευλόγησον τον άρτον τούτον...Αγίασον του μεταλαμβάνοντας
εξ αυτού και χάρισαι αυτοίς υγείαν ψυχής και σώματος...»*

Με αυτή την όμορφη ευχή ξεκινά η ευλογία μιας ξεχωριστής προσφοράς, της Βασιλόπιτας, την Πρώτη Ημέρα του Νέου Χρόνου, κάθε Χρόνου, για κάθε Έλληνα ,και μέσω αυτής, όποιος λίγο προσέξει τα λόγια της, οδηγείται σε μια ιστορική αναδρομή σχετική με τη Φυλής μας!

Ένα ψωμί καθιερωμένο από την αρχαία Ελλάδα όπου, οι **εορταστικοί άρτοι** (ευετηριακή προσφορά ή απαρχή) παρασκευαζόταν κατά τις αρχαίες ελληνικές γιορτές, όπως και τα **μειλίγματα** (οι εξευμενιστικές προσφορές) προς τους νεκρούς και τα επίφοβα πνεύματα.

Οι Αρχαίοι Έλληνες προσέφεραν στους θεούς σε κάθε μεγάλη καμπή του χρόνου ή της ζωής τους «εορταστικούς άρτους». ..Οι ιστορικές πηγές αναφέρουν τα αρτίδια προς τη θεά Δήμητρα γνωστά ως «θαλύσια αρτίδια» ή αλλιώς « άρτους» ή «πλακούντες».

Παρόμοιοι άρτοι προσφέρονταν και στην εορτή των «**Κρονίων**» και αργότερα των ρωμαϊκών «**Σατουρναλίων**».

Ως **πλακούντες** νοούνται σκευάσματα αλεύρου όπως οι σημερινές πίτες και τα κέικ. Η ζύμη τους ήταν παρόμοια με τη ζύμη των ψωμιών, αλλά ήταν εμπλουτισμένη με γάλα, λίπος, μυρωδικά, μπαχαρικά κ.α.

Οι Ρωμαίοι είναι οι πρώτοι που καθιέρωσαν μέσα στους πλακούντες εκείνους να τοποθετείται μεταλλικό νόμισμα για υγεία και καλή χρονιά.

Η λατρευτική σημασία του εορταστικού άρτου των αρχαίων Ελλήνων πέρασε ακολούθως στην Χριστιανική θρησκεία , αφού ο ίδιος ο Χριστός αναφέρεται ως « ο άρτος της ζωής» (Ιω. 6,48).

Έτσι στην Ελληνορθόδοξη πλέον παράδοση συναντάμε εορταστικούς άρτους με την προσωνομία του **Χριστόψωμου, του Βασιλόψωμου ή Βασιλόπιτας** και της **Λαμπροκουλούρας** κοσμημένους με θρησκευτικά σύμβολα και καρπούς της γης, και με μικρές παραλλαγές σε όλη την Ελληνική Επικράτεια και όπου υπάρχει ή υπήρχε Ελληνισμός.

Από τους τρεις άρτους θα μελετήσουμε τη **Βασιλόπιτα ή Βασιλόψωμο** γνωστή σε μας με την ξεχωριστή της ιστορία και ονομασία που τεκμηριώνεται ιστορικά και θεολογικά.

Όπως είναι γνωστό ο Άγιος Βασίλειος κατά βούληση Θεού και με τη σύμφωνη γνώμη του λαού, ψηφίσθηκε από τους επισκόπους της περιφέρειάς του Αρχιεπίσκοπος Καισαρείας της Καππαδοκίας. Εποίμανε θεάρεστα το ποιμνίό του και αναδείχθηκε με το κηρυκτικό, συγγραφικό, φιλανθρωπικό και ιεραποστολικό έργο του Πατέρα και Διδάσκαλος της Εκκλησίας μας και επονομάσθηκε Μέγας.

Όταν ήταν αρχιεπίσκοπος συνέβη να τον επισκεφθεί ο παλαιός συμμαθητής και φίλος του αυτοκράτορας Ιουλιανός ο Παραβάτης ο οποίος εκείνο τον καιρό εξεστράτευε εναντίον της Περσίας. Ο Άγιος θεώρησε καλό να τον υποδεχθεί στην είσοδο της πόλης.

Μη έχοντας τίποτε άλλο να προσφέρει στον φιλάργυρο βασιλέα, του προσέφερε τρεις άρτους κριθαρένιους από εκείνους πού έτρωγε και ο ίδιος. Ο βασιλιάς γέλασε και διέταξε τους στρατιώτες του να κόψουν άχυρα από τον αγρό και να τα δώσουν στον Δεσπότη.

Ο Άγιος συναισθανόμενος την προσβολή, πού έγινε στο αξίωμά του, απάντησε ταπεινά ότι ο καθένας προσφέρει από εκείνο που τρώγει. Ο θυμωμένος βασιλιάς υποσχέθηκε ότι, μετά την μάχη, θα επέστρεφε για να τιμωρήσει το Δεσπότη, και τους κατοίκους.

Αμέσως ο Άγιος άρχισε να προσεύχεται και διέταξε τους Χριστιανούς της επαρχίας του, να μαζέψουν όσο χρυσό διέθεταν και να περιμένουν την επάνοδο του βασιλέα. Μόλις μάλιστα θα άκουγαν ότι ο βασιλιάς εισέρχεται στην πόλη θα έριχναν το χρυσό μπροστά του για να τον εξευμενίσουν και να γλυτώσουν τις ζωές τους.

Εκείνοι υπάκουσαν στον Άγιο και, όταν ακούστηκε πώς ο βασιλιάς γυρίζει, ο Άγιος συγκέντρωσε τους χριστιανούς και όλοι μαζί κατευθύνθηκαν στον ναό της Παναγίας όπου προσευχήθηκαν. Εκεί ο άγιος Βασίλειος, είδε σε όραμα πως ο βασιλεύς με θεϊκή παρέμβαση είχε τιμωρηθεί και δεν θα κατέκαιε τη πόλη και έδωσε εντολή να παραλάβει ο κόσμος τα τιμαλφή που είχε προσφέρει.

Πώς και σε ποιον όμως θα μοιράζονταν; Ο άγιος τότε ζήτησε να ζυμώσουν ψωμιά οι διάκονοι της Επισκοπής και σε καθένα να βάλουν ό,τι ο Άγιος έπιανε με το χέρι του.

Μετά τη λειτουργία, ο Άγιος μοίρασε τα ψωμιά και όλοι χάρηκαν καθώς διεπίστωναν ότι τα ψωμιά είχαν και κάποιο πολύτιμο περιεχόμενο, αντίδωρο της δικής τους προσφοράς...

Σε ανάμνηση του θαύματος του Αγίου Μεγάλου Βασιλείου και σε συνδυασμό με τον εορτασμό της μνήμης του την Πρώτη Ιανουαρίου ο λαός μας καθιέρωσε το έθιμο της κοπής – ευλογίας της Βασιλόπιτας.

Σε μια σύντομη περιήγηση σε διάφορες περιοχές του Ελληνισμού συναντάμε την Βασιλόπιτα στην καρδιά της Ρωμιοσύνης, την **Κωνσταντινούπολη**, στολισμένη με ξηρούς καρπούς, ενώ στην **Προποντίδα (Κίο Βιθυνίας)**, οι Έλληνες την ονόμαζαν «*Αη Βασίλη*» και από πάνω πατούσαν τον δικέφαλο αετό τέσσερις φορές σταυρωτά με το κεφάλι προς τη μέση. Ο νοικοκύρης στόλιζε τον «*Αη Βασίλη*» με λιόδεντρο (ειρεσιώνη). Αντίστοιχα σε όλη την περιοχή της **Μικράς Ασίας (Σμύρνη, Βουρλά, Αιβάλι, Καππαδοκία)** ετοιμαζόταν με τελετουργικό τρόπο και στολιζόταν με τον δικέφαλο αετό.

Στην ευρύτερη περιοχή του **Ελληνικού Πόντου** συναντάμε μικρές παραλλαγές στην ετοιμασία της Βασιλόπιτας, είτε ως πίτας με φύλλα είτε ως βουτυρόπιτας «*κουλτσά*», όπως στη **Σινώπη** και το **Ακ Νταγ Μαντέν.**, ενώ στην Τραπεζούντα αντί για πίτα έχουν τα τυχερά τσουρέκια με το φλουρί.

Στην **Συλβρία της Ανατολικής Θράκης** η Βασιλόπιτα είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς το φλουρί έπρεπε να είναι ελληνικό νόμισμα. Οι θρακιώτες, όπως και όλος ο υπόδουλος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, εναπόθεσαν σε αυτό το νόμισμα την ελπίδα της απελευθέρωσης από τους Τούρκους.

Στην περιοχή της **Ηπείρου**, και μάλιστα στο **Πωγώνι** και στο **Κεράσοβο**, έχουμε τις εορταστικές «*βασιλοκουλούρες*» στολισμένες με σταυρό, στάχυ και κληματόβεργα.

Στο νησιωτικό σύμπλεγμα της **Δωδεκανήσου** η βασιλόπιτα είναι μεταγενέστερη και συμπλήρωσε στο πρωτοχρονιάτικο τραπέζι τα «*συμιακά ακούμια*» και τον μπακλαβά της **Κω**.

Στο δυτικό άκρο του Ελληνισμού, την **Κεφαλονιά** μας, η Πρωτοχρονιά κυριαρχεί στον εορταστικό κύκλο του δωδεκαημέρου, με πληθώρα εθίμων. Ο λαογράφος μας Δημ. Λουκάτος μας τονίζει τη σημασία της εορταστικής πρωτοχρονιάτικης τράπεζας και των εδεσμάτων της, αναφέροντας πως η βασιλόπιτα έχει εξέχουσα θέση. Στην δική

μας Κεφαλλονίτικη παράδοση, με σαφείς δυτικές επιρροές, πιο γνωστή είναι η «*βασιλίτσα*», το μεγάλο ζυμωτό ψωμί της Πρωτοχρονιάς, με χοντρό σταυρό στην «*απαναριά*» του και καρύδια ολόγυρα, που με ευλάβεια θα την κόψει την επόμενη ημέρα στο μεσημεριανό τραπέζι ο νοικοκύρης. Ο Ηλίας Τσιτσέλης αναφέρει πως το βράδυ της παραμονής της Πρωτοχρονιάς, μερικοί κόβουν και την Αθηναϊκή βασιλόπιτα με το νόμισμα.

Το νόμισμα αυτό της βασιλόπιτας στη συνείδηση του λαού είχε ιδιαίτερη αξία, καθώς πίστευαν πως φέρνει τύχη και χρήμα. Παλαιότερα ήταν νόμισμα μεγάλης αξίας μεγάλη αξία, ενώ τώρα πλέον έχει αντικατασταθεί από ευτελή έως και κάλπικα νομίσματα!

Κλείνοντας, επιθυμώ να τονίσω πως έχουμε χρέος να κρατήσουμε το παρελθόν, να το φέρουμε ως ουσία στο παρόν και να εξυφάνουμε το ένδυσμά του για το μέλλον. Έχοντας το μεγάλο προνόμιο να ζούμε στην πατρίδα των προγόνων μας, ας τηρούμε με ευλάβεια τα έθιμα που μας κληροδότησαν οι παλιότεροι, όχι με στείρα προσκόλληση σε αυτά, αλλά με ευλάβεια και αγάπη, και ας τα παραδίδουμε στα παιδιά μας για να χτίσουν τη μικρή τους Βασιλειάδα.

Καλή αποκοπή και ευλογημένη η νέα χρονιά!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Ως γλυκέα τω λάρυγγί μου!..» (μοναστηριακή ζαχαροπλαστική και όχι μόνον!) Ιερομονάχου Δημητρίου Καβαδιά, Β' έκδοσις Ιούλιος 2008, Εκδοτική παραγωγή Επτάλοφος.
2. «Εδεσματολόγιον Χριστουγέννων των Αλησμόνητων Πατρίδων» Κωνσταντινούπολη- Σμύρνη-Πόντος-Καπαδοκία (έθιμα, παραδόσεις και αυθεντικές συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής), Έφη Γρηγοριάδου, εκδόσεις Σαββάλας 2011.
3. «Εδεσματολόγιον Κωνσταντινουπόλεως», αυθεντικές συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής (έθιμα και παραδόσεις από την Πόλη), Νάντια Σαραντοπούλου- Γιάννης Σαραντόπουλος, εκδ. Σαββάλας 2009.
4. «Εδεσματολόγιον Πόντου», αυθεντικές συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής (έθιμα και παραδόσεις του Ποντιακού Ελληνισμού), Έφη Γρηγοριάδου, εκδόσεις Κοχλίας 2004.
5. «Εδεσματολόγιον Σμύρνης», αυθεντικές συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής (έθιμα και παραδόσεις από τη Μικρά Ασία), Έφη Γρηγοριάδου, εκδόσεις Σαββάλας 2003.
6. «Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών», Δημ. Σ. Λουκάτου, εκδόσεις Φιλιππότη, 1984.
7. «Το Αιβαλί η πατρίδα μου», Φωτίου Κόντογλου, Εκδοτικός οίκος «ΑΣΤΗΡ», Ζ' έκδοσις.
8. «Ελληνορθόδοξη Παράδοση», ρίζωμα και προοπτική, συλλογικό έργο, Αθήνα 2003.
9. «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών 1978.
10. (Ευχολόγιον Α, έκδ. Ι. Μονής Σίμωνος Πέτρας, Άγιον Όρος 2001, σελ. 237).
11. Ημερολόγιον «Ζιζανίου» 1910, Ηλίας Τσιτσέλης, εκ των συνεργτών του Ζιζανίου.

*Οι γιορτές των Χριστουγέννων Έρχονται.
Η Παράδοσή μας φορτωμένη μνήμες, συνήθειες και μηνύματα,
μας καλεί να τις γιορτάσουμε απλά, οικογενειακά, ειρηνικά, αληθινά.*

Σας Ευχόμαστε Ολόγυχα να έχετε πολλές Ευτοχισμένες Γιορτινές Στιγμές...

*Υγείς, Αισιόδοξοι, Δημιουργικοί, να Καλοδεχτούμε όλοι το 2021,
Χρονιά Σημαδιακή για τους απανταχού Έλληνες*

ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ευρώπη Μοσχονά
ΕΥΡΩΠΗ ΜΟΣΧΟΝΑ - ΜΑΡΑΓΚΑΚΗ

Σχεδιασμός και επιμέλεια του αφιερώματος:
Ευρώπη Μοσχονά – Μαραγκάκη
Χριστοθέα Κοσμάτου

Οι εκτός των κειμένων φωτογραφίες
προέρχονται από το αρχείο της Ε. Μοσχονά.

Copyright Λ.Ε.Α.
Απαγορεύεται η αναδημοσίευση του
παρόντος χωρίς την άδεια του Λ.Ε.Α.